

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTUSU

**MEKANSAL DİZİN YÖNTEMLERİYLE KENTSEL DOKUDA
BİÇİMSSEL ANALİZ: AMASYA ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Gülfe m ALTINÖZ**

Anabilim Dalı: ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA

Program: ŞEHİRSSEL TASARIM

MAYIS 2003

**MEKANSAL DİZİN YÖNTEMİYLE KENTSEL DOKUDA
BİÇİMSEL ANALİZ: AMASYA ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Gülfe m ALTİ NÖZ
(502001652)**

**Tezi n Enstitüye Veril di ği Tari h : 5 Mayıs 2003
Tezi n Savunul du ğu Tari h : 28 Mayıs 2003**

**Tez Danış manı : Prof. Dr. A Se ma KUBAT
De ğer Jüri Üye leri : Prof. Dr. M ħ met OCAKÇI (İ. T. Ü)
Prof. Dr. A per ÜNLÜ (İ. T. Ü)**

MAYI S 2003

ÖNSÖZ

Tez danışmanı m Prof. Dr. A Sema Kubat'a, Axwoman programını keşfeden Fırat'a yardı m edilecek bir şey d up d madi ğı nı sürekli sorarak her zaman yanı mda d dukları nı hissettiren arkadaşları m; odam, kitapları m artık benden i zi n al madan karıştı r mayan kardeşi m Nazı mcan'a en az beni m kadar yorulmuş d an bil ğ sayarım, bu son zamanl arda bana katılanan herkese, tüm aile me ama en çok da anneme teşekkür ederim

Mayıs 2003

Gül em Altı nöz

İÇİNDEKİLER

KİSALTMALAR	V
TABLO LİSTESİ	VI
ŞEKİL LİSTESİ	VII
SEMBOL LİSTESİ	IX
ÖZET	X
SUMMARY	XI
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezi n Amacı	1
1.2 Tezi n Yöntemi	2
1.3 Kentsel Mekanlar	3
1.4 Mekan- Sosyal Yapı İlişkisi	4
2. MEKANSAL DİZİN	6
2.1 Mekansal Dizin Nedir?	6
2.1.1 Tanım	6
2.1.2 Yöntemin amacı	6
2.2 Yöntemle İlişkili Kavramlar	7
2.2.1 Doğal hareketlilik	7
2.2.2 Deformelmiş grid	7
2.2.3 Analizlerde kullanılan kavramlar	8
2.3 Mekansal Dizin Yöntemiyle Yerleşim Öçeğinde Analiz (Afa Analizi)	14
2.4 Kentsel Alanlarda Yöntemle Yapılan Çalışmalardan Çıkan Sonuçlar	20
2.4.1 Şehir merkezleri	20
2.4.2 Tarihi çekirdekler	21
3. AMASYA	23
3.1 Tarihte Amasya	23
3.2 Amasya Emlerinin Mimari Özellikleri	24
3.3 Amasya'dan Mekanlar	26
3.4 Amasya'da Tarihi Çevre Koruma Çalışmaları	32
4. AMASYA KENT DOKUSUNDA EĞİMSİZ ANALİZLER	35
4.1 Mevcut Kent Dokusunda Analizler	35
4.1.1 Mekansal dizin analizi	35

4.1.2 Dğer analizler	37
4.2 Tarihi Haritanın Biçimsel Analizi ve Mevcut Durumla Karşılaştırılması	41
4.3 Amasya'da Bulunan Üç Farklı Dokunun Sentaktik Değerleri	46
4.4 Amasya'da Bir KentSEL Tasarım Projesinin İrdelenmesi	50
4.4.1 Projenin hedefleri ve projede yapılar	50
4.4.2 Projenin mekansal düzeni yöntemiyle yorumlanması	53
5. SONUÇLAR	55
KAYNAKLAR	58
EKLER	61
ÖZGEÇMİŞ	62

Kısaltmalar

AKTAV : Amasya Kùltür ve Tabiat Varlıkları Koruma ve Eğiti m Vakfı
YABEP : Yalıbozu Em eri Koruma Projesi

TABLO LİSTESİ

	<u>sayfa no</u>
Tablo 4.1 Amasya ve 9 Anadölu Kalesi Şehrinin sentetik değeri	48
Tablo 4.2 İnciden danda bulunan üç farklı dokunun sentetik değeri	48

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>sayfa no</u>
Şekil 1.1 : Frag sokakları ve meydan.....	3
Şekil 1.2 : Sena Campo meydanı.....	5
Şekil 2.1 : düzgün grid-defor me olmuş grid.....	8
Şekil 2.2 : aksiyel-konveksi-sosyal mekan.....	8
Şekil 2.3 : farklı geometrilere sahip şemalar.....	9
Şekil 2.4 : düztilmiş şemalar.....	10
Şekil 2.5 : Berlin, Londra ve Viyana entegrasyon haritaları.....	11
Şekil 2.6 : şematik sokak grid.....	11
Şekil 2.7 : simetrik-aksimetrik ilişkiler.....	14
Şekil 2.8 : Cassin kasabası.....	15
Şekil 2.9 : Cassin kasabası açık mekan haritası, y noktasının konveksi ve aksiyel mekan grafiği.....	15
Şekil 2.10 : Cassin kasabası konveksi mekan haritası.....	16
Şekil 2.11 : Cassin kasabası aksiyel doğru haritası.....	17
Şekil 2.12 : Cassin kasabası açık mekan şeması.....	18
Şekil 2.13 : Cassin kasabası aksiyel doğru indeksi.....	18
Şekil 2.14 : Cassin kasabasında iki farklı doğrunun düzeltilmiş şemaları.....	19
Şekil 3.1 : Amasya'nın Türkiye haritasındaki yeri.....	23
Şekil 3.2 : Amasya'dan genel bir görünüm (1).....	24
Şekil 3.3 : Amasya'dan genel bir görünüm (2).....	24
Şekil 3.4 : Amasya haritası.....	26
Şekil 3.5 : Kral Kaya mezarları'nın işlendiği, akşam görüntüleri.....	27
Şekil 3.6 : Aynalı mağara.....	27
Şekil 3.7 : Ferhat su kandı.....	27
Şekil 3.8 : Hatuniye evlerinden 3 farklı görüntü.....	28
Şekil 3.9 : Hazeranlar Konağı'nın restorasyondan önceki durumu.....	29
Şekil 3.10 : restorasyondan sonra Hazeranlar Konağı.....	29
Şekil 3.11 : Gabri el'in Yıldırım Beyazıt Külliyesiyle ilgili çizimi.....	30
Şekil 3.12 : Yıldırım Beyazıt Külliyesi.....	30
Şekil 3.13 : Burmalı Minare Camisi.....	31
Şekil 3.14 : Gümüşü Camisi'ne ait iki fotoğraf.....	31
Şekil 3.15 : Kapı Ağa Medresesi.....	32
Şekil 3.16 : Bimarhaneden genel bir görünüm ve Bimarhane giriş kapısı.....	32
Şekil 4.1 : Amasya açık mekan haritası.....	36
Şekil 4.2 : Amasya entegrasyon haritası.....	36
Şekil 4.3 : Amasya'da arazi kullanımları.....	38
Şekil 4.4 : Amasya siteden sınırları ve tesdilli yapılar.....	38
Şekil 4.5 : Amasya'da yüksek katlı, betonarme yapılar.....	39
Şekil 4.6 : Amasya'da kat adetleri.....	39
Şekil 4.7 : Amasya'da binayapı tarzları.....	40
Şekil 4.8 : Amasya'da bina durumları.....	40
Şekil 4.9 : Amasya'da duvar-boşluk analizi.....	41
Şekil 4.10 : 4 farklı dönemde Amasya.....	41
Şekil 4.11 : 1523 yılı açık mekan haritası.....	42
Şekil 4.12 : 1523 yılı entegrasyon haritası.....	42

Şekil 4 13 : 1523 yılı entegrasyon haritası (tarihi haritaya göre düştürülmüş yerleşim değerleri).....	43
Şekil 4 14 : 1982 yılı entegrasyon haritası (tarihi haritaya göre düştürülmüş yerleşim değerleri).....	43
Şekil 4 15 : Gabrîl'in çizişi üzerinde Külliye ve çevresinin bağ antıllarının göstergesi.....	44
Şekil 4 16 : günümüzde Külliye ve çevresi.....	44
Şekil 4 17 : 1523 yılında ve 1982 yılında sokak bağ antılları.....	44
Şekil 4 18 : 1523 yılı derinlik haritası.....	45
Şekil 4 19 : 1982 yılı derinlik haritası.....	46
Şekil 4 20 : Amasya merkez, açık mekan haritası.....	47
Şekil 4 21 : Amasya merkez, aksiyel mekan haritası.....	47
Şekil 4 22 : Amasya merkez, konveks mekan haritası.....	47
Şekil 4 23 : Hatuniye mahallesi planı.....	49
Şekil 4 24 : Harşene Dağı'ndan Hatuniye mahallesi ne bakış.....	49
Şekil 4 25 : Hatuniye mahallesi maket fotoğrafları.....	49
Şekil 4 26 : Burmalı Minare Camisi-Taşhan- Kapalıçarşı aksı.....	50
Şekil 4 27 : önerilen kültür merkezinin konumunun fotoğrafları üzerinde göstergesi.....	51
Şekil 4 28 : Proje paftası 1.....	52
Şekil 4 29 : Proje paftası 2.....	52
Şekil 4 30 : öneri projesinin entegrasyon haritası	53
Şekil 4 31 : öneri projede ve mevcut durumda Burmalı Minare Camisi - Taşhan- Kapalıçarşı aksının bulunduğu alanın entegrasyon durumları.....	54
Şekil 4 32 : öneri proje ve mevcut durumda kültür merkezinin bulunduğu alanın entegrasyon durumu.....	54

SEMBOL LİSTESİ

C	: konveks mekan sayısı
I	: ada sayısı
L	: aksiyel doğru sayısı
RA	: rđđif asi metri değeri
RRA	: geręek rđđif asi metri değeri

ÖZET

Günümüzde, maalesef, geleneksel Türk şehir dokularına ait örnekler giderek yok olmaktadır. Eski rin uyumu çerisinde bir arada bulunan mahalle birilerinin, mekansal düzeni rin giderek bozulması, hızlı ve kontrollsüz bir biçimde gelişen yerleşme beraberinde birtakım dumsuz sosyal sonuçlar da getirmektedir. Bu noktada eski yerleşmelerin dunhu ve dumsuz özellikleri saptanmalı ve yerleşimlerin bu doğrultularda yapılmalıdır. Çalışmanın amacı, nispeten iyi korunmuş geleneksel şehir dokuları içeren bir şehir olan Amasya'yı bişimsel olarak incelemek; şehirde zamanla nelerin değıştiğini saptamak ve mekansal düzendeki değışiklerin şehri kullanan insanların üzerindeki etkilerini mekansal dizin yöntemiyle araştırmaktır. Diğer bir amaç ise yöntem olarak kullanılan "mekansal dizin" i araştırarak, eksik yönlerini ortaya çıkarmak ve bir projede nasıl kullanılabilceğini sorgulamaktır.

Tez in ilk bölümünde konuya genel bir giriş yapılmış, kentsel mekânlardan ve mekân-sosyal yapı ilişkisinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde anlatılan "mekansal dizin", İngiltere, University College London, mimari araştırmalar biriminde geliştirilmiş bir yöntem olup, mekânların birna dçeğinden kent dçeğine morfolojik analizlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılmaktadır. Birna ve kentlerin mekansal yapıları temsili olarak ifade edilmekte; bu temsillerin matematiksel analizleri gerçekleştirilerek, mekansal düzen ve sosyal yapı arasında birtakım sayısal sonuçlar ortaya çıkarılmaktadır. Kentsel dokunun yönlendirildiği, şehri kullanan insanların hareketleri yöntemiyle araştırılabilir. Yöntemin objektif olması ve seçeneklerin sayısal olarak karşılaştırılabilirliği tasarımı aşamasında ve sonrasında tasarımı yardımcı olması sağlamaktadır. Fakat, yöntemin dunhu özelliklerinin yanı sıra pek çok eksik yanı da bulunmaktadır.

Üçüncü bölümde "Amasya" tanıtılmakta, şehrin tarihi, mimarisi, ilgi çekici mekânları ve şehirde son yıllarda hız kazanan tarihi koruma çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir.

Dördüncü bölümde Amasya şehir dokusu bişimsel olarak analiz edilmekte; mevcut durum eskiye karşılaştırılmaktadır. Amasya'da yer alan farklı türde dokular sayısal olarak ifade edilmiş, mekansal dizin yöntemi kullanılmadan tasarlanmış bir kentsel tasarımı projesi ele alınarak alınan kararlar mekansal dizin yöntemiyle tekrar gözden geçirilmiştir.

Beşinci ve son bölümde ise Amasya'da yapılan bişimsel analizlerin sonuçlarına yer verilmiştir. Mekansal dizin yönteminin tasarımı yardımcı bir araç olarak görülmesi; ve tasarımıda yerini alması gerektiği detezi ndeğer bir sonucudur.

CONFIGURATIONAL ANALYSIS ON AN URBAN PATTERN USING THE METHOD SPACE SYNTAX: THE CASE OF AMASYA

SUMMARY

Unfortunately, urban patterns of traditional Turkish cities are getting deteriorate day by day. Lost of the spatial configuration of the past that composed of harmonious mahalle units and the unsystematic, rapid urbanization bring some social consequences with them. At this point, positive and negative aspects of the traditional settlements should be determined, to be taken into consideration in the design of new projects. The aim of the research is to analyze Amasya, which is a relatively well-preserved traditional city, configurationally, determine the changes in the city formed by time and investigate the possible effects of the changes on the people using the city by using the method "space syntax". Another aim is to search "space syntax", find its missing sides and try to find how to use it in a design process.

In the first chapter of the thesis, as a general introduction to the subject, urban spaces and the relation between spatial configuration and social structure is mentioned.

In the second chapter, "space syntax" is being introduced which is developed at the Unit for Architectural Studies, University College London and is a method for the morphological analysis of the spaces from the building to the city scale. By using the method, configurations of buildings and cities can be analyzed mathematically to find numerical results about their configuration and relation between social structures. Natural movement, which is formed by spatial configuration, can also be analyzed. The method is objective and design alternatives can be compared numerically with it. As a result of these properties, it can be used as a helping tool in a design process. But, in spite of its positive sides, the method has also lots of missing sides.

In the third chapter, city of "Amasya" is being introduced and given information about its history, architecture, important sights and the conservation studies that become a current issue in the recent years.

In the fourth chapter, urban pattern of the city is analyzed configurationally, three different patterns in the city are defined numerically and an urban design project which is designed without space syntax analysis is being criticized with the method.

In the last chapter, conclusions of the configurational analysis on Amasya is taken place. Second conclusion is that the space syntax should be known as a helping tool and should take its place in a design process.

BÖLÜM 1 GİRİŞ

Winston Churchill: “Önce biz binalarımızı şekillendiririz, sonra da oralar bizi”

1.1. TEZİN AMAÇ

Günümüzde artık bilinmektedir ki sosyal yapı fiziksel mekanı belirlemekte; mekanın fiziksel özellikleri de sosyal yaşamı etkilemektedir. Sosyal yapıya uymayan mekan formları ya zamanla kullanılmayıp yerilenmekte ya da insanların sosyal yaşamını düzenli ya da düzensizleştirerek yeni bir sosyal düzen oluşturmaktadır.

Eski organik yerleşimlerde mekansal düzen ve sosyal yapıda başarılı sonuçlar alınırken, neden günümüzde planlanarak yapılmış yeni yerleşimler bu derece başarılı olamamaktadır? Eski yerleşimlerde sosyal düzenin doğru işlemesini sağlayan mekansal düzenin sırrı nedir?

Tasarımcıların bugün yanıt aradığı bu gibi sorulardan da anlaşılmaktadır ki; tasarımcılar yaptıkları tasarımların ne gibi sonuçlar doğurduğunu anlamamaktadır. Binaların yapımı tamamlandıktan sonraki süreç dikkate alınmamakta; insanların ne tür mekamları nasıl kullandıkları incelenmemektedir. Bu da tekrarlanan tasarım hatalarının farkına varılamamasına neden olmaktadır. Uzun bir süreçte bakıldığında ise eskinin özenerek baktığıımız mekansal düzeninden çok uzak, insanların yaşamak ve kullanmak istemedikleri yeni kent mekamlarının ortaya çıktığı görülmektedir.

Modern dönemde yapılmış olan 1960 ve 70'li yıllardaki konutların birçoğu bugün ya yeriden düzenlenmekte ya da tamamen yıkılıp yeriden yapılandırılmaktadır. Bu tür yerilen kentel mekamları inceleyen Hillier ve arkadaşları görüşlerdir ki yerilene işlen mekanı basitleştirmekten ibarettir. Karmaşık şemalar yerine basitleştirilmiş şemalar kullanılmış; birbirinin içinden geçen, yonca yolların yerini tekrar sokak sistemi almıştır (Major ve diğerleri, 1997).

Geleneksel Türk kenti dokusuna ait örneklerin de giderek yok olduğu günümüzde; eskinin uyum içerisinde bir arada bulunan mahalle birimlerinin mekansal düzeninin giderek bozulması, hızlı ve kontrolsüz bir biçimde gelişen yeni yapılaşma beraberinde birtakım düzensiz sosyal sonuçlar da getirmektedir. Bu noktada,

geleneksel Türk kenti dokuları incelenmeli; dünü ve dumsuz özellikleri saptanmalı ve yeni tasarılar bu doğrultuda yapılmalıdır.

Tezin amacı, rişpeten iyi korunmuş geleneksel kent dokuları içeren bir kent olan Amasya'yı birleşik olarak analiz ederek, kentsel zaman içerisinde meydana gelen değişimleri saptamak ve bu değişimin kenti kullanan insanların üzerindeki etkilerinin neler dabileceğini, kentteki hareket modellerini mekansal dizinin yöntemiyle irdetmektir. Amasya'da yapılan ve yapılacak çalışmalarda tezin yararlı dabileceği düşünülmektedir.

1.2 TEZİN YÖNTEMİ

Mekânların sosyal yaşantı ile ilişkisi araştırıldığında “mekansal dizin” gündeme gelmektedir. Mekansal dizin, mekânların bir ölçeğinden kent ölçeğine morfolojik analizlerini gerçekleştirmede kullanılan bir yöntemdir. Yöntemsayesinde mekândaki hareket modellerini önceden saptayabilmek, hangi mekânların sisteme entegre olmuş çok kullanılan mekânlar olduğunu; hangilerinin ayrılmış, daha az kullanılan mekânlar olduğunu belirleyebilmek mümkün dırmaktadır. Yöntem incelenen mekânın sadece matematiksel temsiline dayanmakta ve geometri, topografiya, arazi kullanımı, yoğunluk gibi diğer verileri hesaba katmamaktadır. İlginç olan, yine de ortaya gerçekçi bir tablo çıkmasıdır. Peki bütün bunlara rağmen bu gerçekçi sonucun nederi ne dabilir? Tezde mekansal dizinin yöntemi araştırılacak, eksik yönleri üzerinde durularak, bir projede nasıl kullanılabilceği sorgulanacaktır.

1.3 KENTSEL MEKANLAR

Mekân sınıflandırmanın en temel yollarından biri de bazı mekânları özel, bazı mekânları ise kentsel mekân olarak tanımlamaktır. Bazı mekânlar çeşitli evhalar, semboller, sınırlar, duvarlar ve kapılarla diğerlerinden ayrılırlar. Bu fiziksel objelerin ve sosyal düzenlemelerin yarattığı karmaşık sisteme ifade edilerek istenen özel mekânların varlığı; buraya yabancıların izin dımadan giremeyeceğidir. Öte yandan kentsel mekânlar herkese açık, yabancıların ve yerel halkın kullanabileceği mekânlardır (Madari pour, 1999). Konut dırlarının dışında kalan çoğu yer kentsel dıran olarak düşünülebilir. Bu mekânlar çeşitli işlevleri barındırabilirler ve çeşitli şekillerde dabilirler. Kararlık, dar sokaklar kullanıcıyı yürüyerek oradan bir an önce uzaklaştıracak şekilde yönlendirirken, geniş meydanları insanlar kendilerine çekerek burda durup dırlenmelerini, çevrelerini incelemelerini ve çeşitli aktiviteler gerçekleştirebilmelerini sağlar (şekil 1.1). Bu da demektir ki; şehrin kentsel mekânlarının sokak ve meydanlarının dıştırdığı kentsel ağ aynı zamanda kenti

kullanan insanların hareketlerini belirlemektedir. Kentsel doku diğer veriler dâhil olsa da kentin nasıl kullanıldığının bir örneği de göstergesidir.

Şekil 1.1: Prag sokakları ve meydan (Porter, 1995) : fotoğraflarda görüldüğü gibi karanlık, dar sokakları insanlar yürüyüp uzaklaştırmaya, meydanları ise durup dinlenmeye, çeşitli aktivitelerde bulunmaya yönlendirir.

Tarihte en iyi bilinen kentsel mekan örneği, herhalde, eski Yunan agorasıdır. Fiziksel olarak, şehrin merkezine yakın olarak konumlanmış açık bir mekandır. Agora, aslında şehrin kalbi gibidir. Ticari bir merkez dâhil olmak üzere şehrin halkını bir araya toplayan; şehrin politik, ekonomik, kültürel aktivitelerinin gerçekleştiği yerdir. Bir anlamda diyebiliriz ki agora, şehrin en hareketli, insanların en çok kullandığı mekanıdır.

20. yüzyılda birçok şehri etkisi altına alan Modernist yaklaşım kentsel mekan kavramının yitilmesine yol açmıştır. Modernistlerin işlevselliği ön planda tutan yaklaşımını, kentsel mekanların araçlara ve hızlı ulaşım tahsis edilmesiyle yol açmış; kent mekanlarının çevrelerindeki bağlarla olan ilişkileri göz ardı edilmiştir.

Fakat bir süre sonra tarihteki anlamıyla kentsel mekana dönüş kaçınılmaz olmuş; meydanların bağlarla çevrilmiş “kapalı kutular” olması tasarımıda yerinden ön plana çıkmıştır. Tanınmış bir mekanı çevreleyen yapıların sınırlanmasıyla elde edilen “pozitif kentsel mekan” kentsel tasarımın en önemli şartı sayılmıştır. Kent tasarımcıları artık carli kentsel mekanlar, insanları çeşitli aktivitelerle bir araya toplayacak meydanlar yaratmayı amaçlamaktadırlar. Estetik değerlerinin yanı sıra politik ve ekonomik önemleriyle bu mekanlar insan sosyal hayatının altyapısının hazırlandığı yerlerdir (Madari pour, 1999).

Bir kent, kentsel mekanlarının niteliğiyle kolaylıkla ölçülebilir. Bu mekanlar adeta kent halkının aynası olup, yerel kültürü ve yaşanan zamanı yansıtır; kentlilerin sosyal ve ekonomik durumlarıyla ilgili ipucu verirler (Oktaç, 1999). Kentsel

mekanları, kentlinin sosyal yaşamının geçtiği yerler olarak görecektir. Bu sosyal yaşam ve mekan arasındaki etkileşimin önemini daha iyi anlayabiliriz.

1.4 MEKAN SOSYAL YAPI İLİŞKİSİ

Tarihte görmekteyiz ki kent formları dönem dönem birbirinden oldukça farklı özellikler göstermektedirler. Bunun arkasında yatan sebeplere baktığımızda ise iklim, kent arazisinin özellikleri, teknolojinin gelişmesi gibi nedenlerin yanı sıra toplumların zaman içerisinde değişen sosyal yapılarının da formaları etkilemekte olduğunu görüyoruz.

Bize en yakın örnek olarak Türk ev ve kentlerine bakacak olursak iklimi topografya gibi etkenlerin yanı sıra Türk-İslam aile yapısının mekansal düzen üzerindeki göz ardı edilemez etkisini anlayabiliriz.

Türk evinde en önemli birim olan “oda” evli bir çifti barındıracak niteliklere sahip olup; her odada oturulabilir, yatılabilir, yıkanılabilir, yemek yenilebilir ve hatta yemek pişirilebilir. Bütün odalar aynı özelliklere sahiptir. Öçüler değişebilir ama nitelikler değişmez. Bu özellikler geleneksel yaşama biçimiyle ilgili olup; yaşama biçiminin uzun yıllar değişmediği için oda tasarımı da aynı kalmıştır. Odanın yukarıda saydığımız değişik etkenlere cevap verebilmesi için geliştirilebilir bir düzen geliştirilmiştir. Bu düzen göçebelikten kalma alışkanlıklar üzerine kuruludur. Orada yaşama biriminin dayanacağıdır, burada odadır. (www.kultur.gov.tr internet sitesinden yararlanılmıştır.)

İslam kentlerine baktığımızda ise caminin ve onun gereği olan ezanını, insan sesinin ulaşabileceği mahalle ünitelerini doğurduğunu görüyoruz. Bu kentlerde bütün bir kent içinde gelişmesi güç olan toplum ruhu ve dayanışma duyguları mahalle birimlerinde sağlanıyordu. Mahallelerde, dini yapıların etrafında imamevi, aşevi, kütüphane, sübyan mektebi gibi sosyal ve kültürel tesisler bulunuyor ve tüm bunların yanında, çarşı ile birlikte gerçek bir merkez oluşuyordu. Batı ülkelerinin 20. yüzyıl da keşfettikleri “komşuluk üniteleri” kavramı İslam ve Türk-Anadolu kentlerinde o zamanlardan beri bulunmaktaydı (Özdeş, 1990).

Eski Türk kentlerinde de iskan biriminin mahalle, 20. yüzyıl başlarına kadar hep aynı düzen prensiplerini korumuş ve Osmanlılara ait sosyal düzenin verilerine esas olmuştur. Bu eski anlamdaki komşuluk birimi, ağaç külmeleri, sebze bahçeleri ve bostanlara birbirinden bariyerlerle ayrılmaktaydı (Aru, 1998).

İslam dünyasında yollar, sokaklar hatta evler, geçidi olarak görüldükleri için gösterişli olmamış, mütevazı tutulmuş; buna karşılık halka hizmet eden hanlar, hamamlar, kervansaraylar ve özellikle camiler daha gösterişli, bezemeli yapılar

dırmıdır. Dürin de etkisiyle evler, camiler, kervansaraylar vb. hatta mahalle üniteleri içe dönük olarak inşa edilmişlerdir. Çkmaz sokaklar, iç meydanlar sadece etrafındaki evlerin kullanıldığı, başkalarının gelip geçmediği mekamlardır. Çkmaz sokakların bağı andığı ana yollar bir noktada buluşur ve burda dükkanlar yer alır.

Sosyal yapı ve for marasındaki ilişkiyi Roma ve Yunan kentlerini karşılaştırdığımızda daha da net olarak görebilmekteyiz. Roma uygarlığı gibi yönetimin tek kişide veya bir grupta olduğu mederiyetlerin kentlerinde genelde aksiyel bir düzen hakimdirken, halkın daha çok söz sahibi olduğu Yunan kentleri gibi yerleşimlerde daha organik bir düzen görmekteyiz. Yunan kentleri insan ölçeğinde mekamlardan oluşurken, Roma uygarlığında insan ölçeğinin dışında temsili yapılar ön plandadır (Özdeş, 1990).

Ortaçağda ise savunma açısından daha rahat olacak şekilde biçimlenmiş düşmanların yollarını şaşırtacak, daha önceden planlanmamış organik kentler görülmektedir. Ortaçağın mütevazı, organik kent dokusuna karşılık, Rönesans'ta dönemin etkisiyle geometrik düzen esas almış; simetri, belirli bir aksa bağlı geometrik düzen kurguyu yönlendirmiştir. Barok meydanları ise yeriden yönetimin biçiminin vurgulandığı mekamlar olup, bu dönemde meydanların bireylerin sosyal ilişkiler kurma amacıyla geldiği mekamlar olma niteliğinde azalma olduğu söylenebilir. Şekil 1.2'de Ortaçağın en iyi sembolize eden kentlerden biri olan Siena'da bulunan Campo meydanı görülmektedir.

Şekil 1.2: Siena Campo meydanı (Kostof, 1991)

Sanayi devriminin sonrasında ise sosyal yaşamda ve bunun sonucu olarak mekansal düzende radikal değişimler olmuştur. Ortaçağda bir arada bulunan konut bölgeleri ve işyerleri sanayi devriminin sonrası birbirinden ayrılmıştır.

BÖLÜM 2 MEKANSAL DİZİN

2.1. MEKANSAL DİZİN NEDİR?

2.1.1 Tanım

Mekansal dizin, University College London, nihari çalışmalar biriminde Hillier ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş, mekânların bina ölçeğinden şehir ölçeğine morfolojik analizleri gerçekleştirmede kullanılan bir yöntemdir.

Şehirsel tasarım projelerinde binaların konumları belirlenirken nereye hangi bina nasıl yerleştirilirse en üst derecede yarar sağanabilir sorusuna cevap vermek mekansal dizin analiziyle mümkündür. Mekansal dizin İngilizce deyişimle "Space Syntax" firması İngiltere'de Foster, Roger, Farrel gibi ünlü mimarların şehirsel tasarım projelerini yönlendirmektedir. Masterplan ve tarihi şehir merkezlerindeki çalışmalarının yanı sıra ticari merkezlerle, müzelerle, ulaşım, ofis binalarıyla ilgili birçok proje üzerinde çalışmaları bulunmaktadır (Clark, 2000).

2.1.2 Yöntemin amacı

Mekansal dizin yöntemiyle şu gibi sorulara yanıt aranmaya çalışılmaktadır:

- Şehirleri oluşturan kentsel ağ, şehrin içinde dolaşan insanların hareketlerini nasıl etkilemektedir?
- Alışveriş biriminin konumlarının alışveriş üzerine etkileri nelerdir?
- İnsanları çeken aktivite ve ticaret mekânlarının konumları, hareket modellerini nasıl etkilemektedir?
- Konut alanlarının tasarımlarının "güvenlik-suç oranları" konusunda etkileri nelerdir? (www.spacesyntax.com internet sitesiinden yararlanılmıştır.)

Bu gibi soruların yanıtları aranarak mekansal düzen ile sosyal yapı arasındaki ilişkiler açıklanmaya çalışılmaktadır. Mekansal dizin, tasarımcıların yarattıkları mekânların etkilerini anlayabilmeleri açısından önemli; tasarıma yardımcı, tasarım sınavan bir araç olarak görülmelidir. Yöntem, mekânları sınamada objektif bir bakış açısı sağlamaktadır.

2.2 YÖNTEMLERİ Lİ ŞKİLİ KAVRAMLAR

2.2.1 Doğal hareketlilik

Yaya ve araç trafiğini açıklamaya çalışan mevcut teorilerde genellikle arazi kullanımındaki aktivite mekânlarının ve trafik düzenlemelerinin hareketi yönlendirdiği düşünülmektedir. Oysa Hillier ve arkadaşlarına göre doğal hareketin biçimlenmesini sağlayan ana etken kentsel dokunun ta kendisidir. Ticari merkezlerde doğal hareketin yoğun olduğu noktalara sonradan konulanarak, buradan avantajlarından yararlanılmaktadır. Yani doğal hareketi tanımlı yaparken, aktivite mekânları ya da çekim gücü dâhil ticari binaların etkisiyle oluşan hareketlilikten değil de mevcut kent dokusunun yarattığı; şehrin sokak ve yapı adasının şekilsel biçimlenmesiyle ilgili hareketten söz edebiliriz (Hillier ve diğerleri, 1993).

Burada anlatılmak istenen öncelik mekanın doğal bir hareketlilik yarattığı, daha sonra bu hareketliliğin mekana alışveriş birimlerini de hareketlilik yaratan işlevleri çekerek hareketlilik katsayısını arttırdığıdır. Doğal hareketlilik arazi kullanımı etkilemekte ve mekanın mevcut yoğunluğu daha da artmaktadır. Bu dinamik süreç “hareketlilik ekonomisi” adı verilmiştir. Mevcut hareketlilik ve mekanın düzeni birbirlerini destekleyecek biçimde bir ilişki kurdukları zaman birçok kullanımların etkilerini arttıracak şekilde yer alacak, bu da insanların mekana çekerek mekanın canlılığı sağlayacaktır (Hillier, 1996).

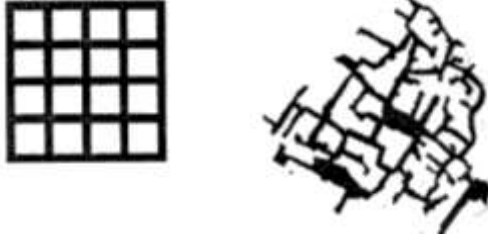
Bir yerleşimde yaşayan insanlar doğrular boyunca hareket ederler ve konveks mekânlarda toplanırlar. Yani yaya hareketinin biçimlenişini aksiyel ve konveks mekânlar; bir başka deyişle yollar ve meydanlardan oluşan şehirsal ağ belirlemektedir. İşte mekanın düzeni yöntemiyle kentsel ağın belirlendiği bu doğal hareketi biz matematiksel olarak temsil edebilir ve hareketlilik değerlerini bulabilirsek; bu bilgileri ticari bağlarındaki uyarılması, arazi kullanımının saptanması, kullanılmanın artırılmasını ve canlandırılması gibi çeşitli yerlerde kullanabiliriz.

2.2.2 Deformel grid

Genelde şehir dokusu, geometrik olarak tanımlanmış düzensiz bir grid olarak değil de düzensiz, deformel bir grid olarak şekillenmektedirler (Şekil 2.1). Bu da kentsel mekânların analizlerini oldukça güç kılmaktadır. Ayrıca dokunun sürekli bir yapıda olması iki yönlü bir güçlük yaratmaktadır.

Bu noktada, kentsel dokunun biçimsel analizleri nasıl yapılabilir; sürekli olan dokuyu sürekli olan elemanlarla nasıl temsil edilebilir? İşte bu soruya yanıt ararken, Hillier

birdaklı m yeri kavranımlarıyla yerleşimlerin morfolojik diline katkıda bulunmaktadır (Karqvist, 1993).

Şekil 2.1 düzgün grid-deforme olmuş grid (Hillier ve dğ., 1993)

2.2.3 Analizlerde kullanılan kavramlar

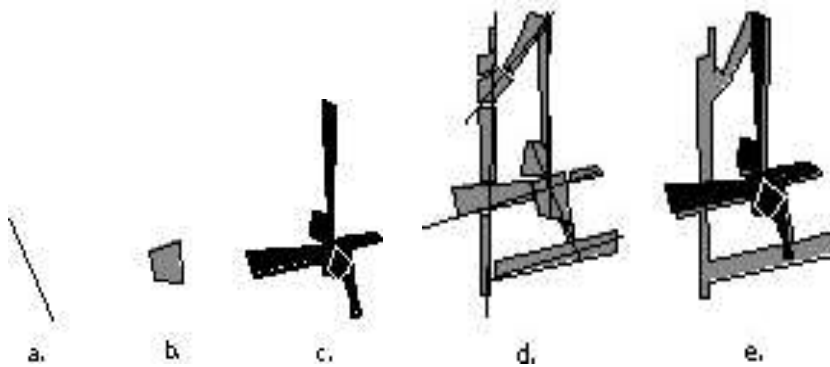
Mekansal dizin analizlerinde kullanılan 3 temel kavram şunlardır:

Aksiye mekan : tek boyutlu doğrusal mekandır ya da doğrudur. Bir mekandan dğeri hem görünüyor hem de ulaşabiliyorsa aksiye doğruyla ilişkilendirilir (şekil 2.2a).

Konveks mekan : iki boyutlu mekandır. Matematiksel anlamda bir konveks mekanda mekanın içeriğinde herhangi bir noktadan bir dğeri ne çizilen herhangi bir doğrunun her noktada yine mekan sınırlarının içeriğinde kalması koşuldur. Bu da bir konveks mekanın içeriğindeyse, bu konveks mekanın içeriğinde kalan her noktayı görebileceğiniz anlamına gelmektedir (şekil 2.2b).

İsovi mekan : Bir noktadan görülebilen topolamı ifade eder (şekil 2.2c).

Araştırılan bölgenin özelliklerine göre bu üç mekan türünün kombinasyonları da şekil 2.2d ve 2.2e'deki gibi kullanılabilir.

Şekil 2.2 aksiye-konveks-İsovi mekan (Majör ve dğ., 1997)

Yerleşimin uzamsal yapısı 3 çeşit sentetik harita ile ifade edilmektedir:

Konveks harita : Yerleşimdeki konveks mekamların ve bunların ilişkilerinin gösterildiği haritadır.

Aksi yel harita: Yerleşimin aksi yel doğrularının çizilip ilişkilendirildiği haritalardır.

İsovi st harita: Bir noktadan görülebilen topographical alanı ifade eden haritalardır.

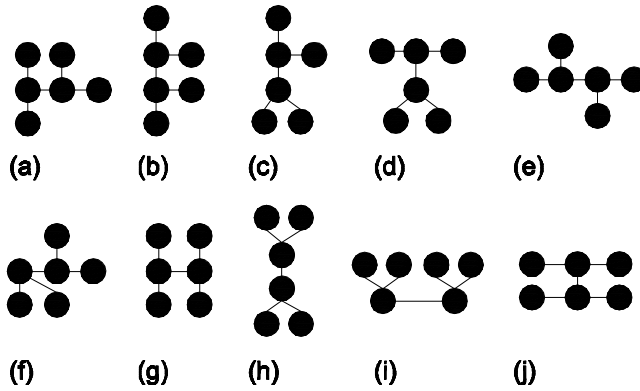
Analiz yapılması amacıyla bu 3 harita türü şu şemalarla aktarılmaktadır:

Açık mekan şeması: Yerleşimdeki bütün aksiyel ya da konveks mekanların geçirgenlik ilişkilerini temsil eder. Mekanlar daireler ya da noktalarla gösterilir ve çizgiyle ilişkilendirilir.

Sentaktik adım: Bir mekan ve komşusu arasındaki direk bağlantı veya geçirgenlik ilişkisidir. Aksi yel haritalarda her çizgi, aynı zamanda bir adımlı ifade etmektedir.

Derinlik: Bir mekandan diğerine geçebilmek için kullanılan minimum sentaktik adımdır. Çok adımlı derinlik, az adımlı sık anlamına gelmektedir. Yani bir doğru, diğer doğrudan, birbirlerine gitmek için kullanılan minimum adım sayısı kadar derinliktedir. Eğer bir mekandan diğerine direkt girebiliyorsa bu mekanların birbirlerine göre derinlikleri "1" kabul edilir.

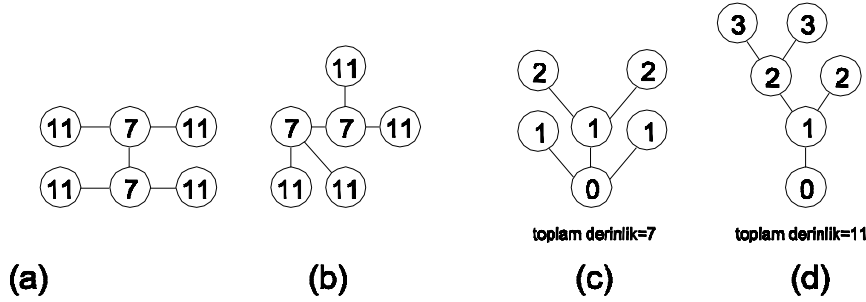
Düzeltilmiş şemalar: Bu şemalarda bir mekan başlangıç mekanı, yani "kök" olarak seçilir ve o mekana göre şema oluşturulur. Mekandan bir adım uzaklıktaki bir mekan bir derece üzerine; iki adım uzaklıktaki bir mekan iki derece uzağına çizilir ve ilişkilendirilir. Şemanın şekli seçilen kökün sistemle derinlik-sıkı ilişkisini göstermektedir. Şemanın boyunun yüksek çıkması, noktaların sistemi içerisinde daha fazla derinliğe sahip olduğunu ve sistemle daha az bütünlüştüğünü gösterirken; daha basık bir şema daha az derinlik ve daha entegre olmuş bir mekan tanımlamaktadır.

Şekil 2.3 farklı geometrilere sahip şemalar (Hilli er, 1999a)

Şekil 2.3 de görülen şemaları incelediğimizde geometrik olarak farklı özelliklere sahip bu şemaların aslında aynı ilişkilere sahip olduklarını görmekteyiz. Bu basit örnekte bile geometri bizi yanıltmakta ve şemaların farklı olduğu izlenimini vermektedir. Şekil 2.4 de şemalar "dizinsel" olarak ele alınmış olup, şekil 2.3 ve 2.3

seçilmiş, her bir noktadan toplam derinlikleri hesaplanarak noktaların üzerlerine yazılmıştır. Görülmektedir ki; bu derinlikler bir noktaya 7 ya da 11 olmaktadır. Bunun nedeni birbirine bağlı iki merkez noktanın diğerleri net toplam 7 adım uzaklıkta olması; bu merkezlere bağlı diğer noktaların ise diğer bir merkeze toplam 11 adım uzaklıkta olmasıdır. Yani, aslında toplam derinlikleri 7 ve 11'den iki çeşit birim mevcuttur. Bu iki farklı birimin düzeltilmiş haritaları da Şekil 2.4c ve 2.4d'de görülmektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki; düzeltilmiş haritaları, sistemleri daha rahat karşılaştırılabilirlerini sağlayarak geometrik şemaların yarattığı karmaşayı minirimuma indirmektedir (Hillier, 1999a).

Şekil 2.4 düzeltilmiş şemalar (Hillier, 1999a)

4 çeşit sentaktik çözüm hesaplanabilir makte ve bunlar bina ve kentsel yerleşimlerini ritmiksel temsillerinde kullanılabilir makte dir :

Bağılılık : Mekanla direkt bağlantılı komşu mekan sayısının ölçümüdür. Her doğrudan bir adımla uzaklıkta doğru sayısını ölçen lokal bir ölçümüdür.

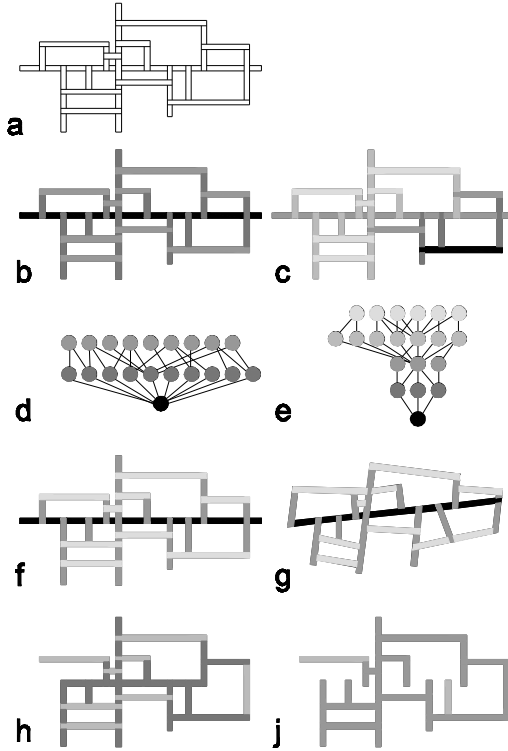
Entegrasyon : Yapılan çalışmaların sonucunda, mekansal dizin yönteminde bldgedeki hareketliliği belirleyen en önemli değerin entegrasyon olduğu görülmüştür. Bir mekandan diğerine ulaşım için gerekli yön değişimlerinin, sistemdeki bütün mekanlar için hesaplanıp ortalamalarının alınmasıyla bulunan aksiyel doğrunun entegrasyon değeri, bu doğrunun sistemde ne kadar kullanılıp kullanılmadığını sorgulamaktadır. Böylece, incelenen alanda en yoğun ve en seyrekleştirilen alanlar saptanabilir makte; alandaki hareketlilik önceden tahmin edilebilir makte dir. Yapılan tasarımın bldgeye neler getireceğini önceden görüüp; tasarım istenen hareketlilik düzeyine göre yeri den şekillendirilebilir makte dir. Entegrasyon değerinin arazi kullanımı, yoğunluk gibi verileri hesaba katmadığı; sadece mekanın fiziksel biçimlenmesini içeren matematiksel bir sonuç olduğunu; fakat yine de sonuçlar incelendiğinde gerçekçi bir tablonun ortaya çıktığını düşünecek dursak kentsel biçimlenmenin şehirdeki hareketi belirlemede ne derece etkili olduğunu anlamış oluruz.

Yöntemle bir çok şehrin entegrasyon haritası çıkarılmış, ortaya çıkan hareketliliğe ilgili sonuçların gerçekte çok büyük oranlarda örtüştüğü görülmüştür. Şehirleri birbirleriyle kıyaslamak, değişik sosy. yapıya sahip şehirlerin ne tür mekansal biçimlenmelere sahip olduğunu incelemek de mümkündür.

Şekil 2.5 Berlin, Londra ve Viyana entegrasyon haritası (Sonor, 1998)

Şekil 2.5 de sırasıyla Berlin, Londra ve Viyana'nın entegrasyon haritası görülmektedir. Axman programı kullanılarak elde edilmiş olan haritalarda kırmızı renk sisteme entegrasyonu en yüksek mekamları gösterirken maviye doğru entegrasyon değeri düşmekte, ve koyu mavi tonu sistemden en kopuk mekamları ifade etmektedir. Londra'nın entegrasyon haritasına göre, şehirdeki en yüksek entegrasyona sahip doğru, gerçekten de hareketliliğin en yüksek olduğu cadde olan, Oxford Caddesi üzerindedir (Majör ve diğer, 1997).

Şekil 2.6 şematik sokak ağı (Hillier, 1999a)

Şekil 2.6a'daki şematik sokak gidişine bakacak olursak; yatay bir ana cadde, onu dik kesen bir cadde ve diğer sokaklardan oluşan bir ağ görmektediriz. Buradaki binalar arasındaki yerler olduğunu düşünürsek; ana caddeden daha çok insan geçeceğini, merkezi yerlerin kenar sokaklara göre daha hareketli mekamlar olduğunu tahmin edebiliriz (Hilli et al., 1999a).

Böyle basit bir grid ele alındığında hareketliliğin nasıl gelişeceğini tahmin edilebilmektedir; fakat "şehir" gibi karmaşık sistemler ele alındığında bu mümkün değildir (Hilli et al., 1999a).

Şekil 2.6b'de ana cadde ve şekil 2.6c'de sağ alttaki yatay sokak kök olarak seçilmiş; diğer mekamlar bu mekamlardan derinliklerine göre koyudan açık renge doğru tonlanmışlardır. Bunu şekil 2.6d ve 2.6e'deki gibi düzeltilmiş şemalarla ifade edecek olursak şekil 2.6d'de görülen ana caddenin diğer bütün mekamlara "sığ" olarak yer aldığı ve bu noktadan diğer herhangi bir mekana ulaşmada en çok kişi adımın yeterli olduğunu görmektediriz. Oysa, şekil 2.6e'de görüldüğü gibi derinlik arttıkça bir yerden diğerine ulaşmada daha karmaşık bir hal almaktadır.

Şekil 2.6f'deki gibi mekamları entegrasyon değerlerine göre koyudan açıkça doğru tonlayacak olursak; grid yapısının biçimlenmesiyle, hareketlilik arasındaki ilişki ortaya çıkmaktadır. Şekil 2.6g'deki gibi mekanın biçimlenmesini yani sokakların birbiriyle olan bağlantılarını değerlendirirken sadece geometriyle oynayacak olursak sonuç aynı kalacaktır. Oysa, 2.6h ve 2.6i'deki gibi sokak bağlantıları değişecek olursa entegrasyon değerlerinin bütün dağılımı etkilenecektir.

Bu sonuç "mekansal dizin" yöntemi açısından dündür; fakat şehirlerin geometrik yapılarının etkilerinin anlaşılması açısından dumsuz dır. Mekansal dizin yönteminin geometriden bağımsız olarak mekan-hareketlilik ilişkisini sorguladığı açıktır.

Hilli et al.'e göre mekamlar sezgisel ya da geometriye dayalı olarak inşa edilirler; fakat biçimlenmeye, mekan bağlantılarına göre işlerler (Hilli et al., 1999a).

Kontrol : Bir mekanın diğer mekamlarla ilişkisini geniş bir çerçevede inceleyecek olursak bu bize entegrasyon değerini verir. Bir mekanın sadece komşuları ile olan ilişkisine bakacak olursak bu da bize yerel kontrol değerini verir. Entegrasyon global bir ölçüm, kontrol değeri ise yerel bir ölçümdür.

Seçim : Bir mekandaki seçim değeri sistemi içerisindeki diğer dışı tüm mekan çiftlerinin her birini bağlayan kaç direk ydun o mekan içinden geçtiğini gösteren global bir ölçümdür. Seçim değeri yüksek bir doğrunun entegrasyon değeri yüksek dıyabilir (Peponis ve diğ., 1989).

Bunların yanı sıra bu dört ölçümü ilişkilendirerek iki ölçümner geliştirebiliriz

Kavranabilirlik : Mesela bağlilik ve entegrasyon değeri arasındaki ilişki bize kavranabilirlik (irtelligibility) değerini vermektedir. Bağlilik değerinin lokal ve entegrasyon değerinin global bir ölçüm olduğunu göz önüne alırsak, bulduğumuz mekandan mekanın bağlilik değerini tahmin edebileceğimizi fakat entegrasyon değerini sistemin tümünü anlamadan bilemeyeceğimizi anlayabiliriz

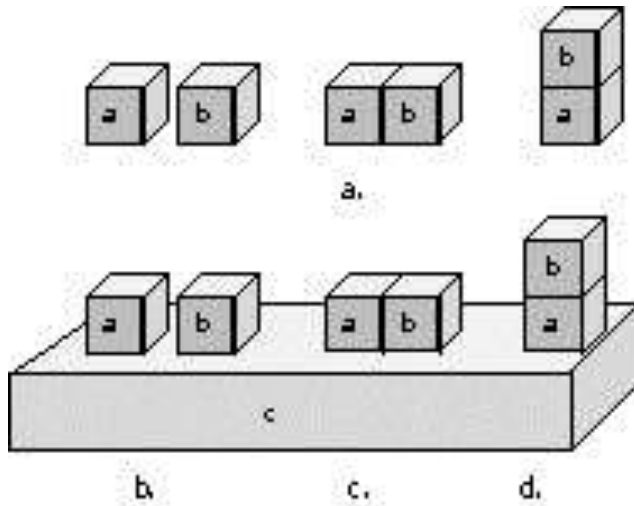
Kavranabilirlik değeri entegrasyonun bağlilikla ilişkisini araştırırken görmediğimiz bir sistemi içerisinde bulduğumuz mekandan sistemin ne kadarını görebildiğimizi bu namıza yardımcı olmaktadır. Bu da demektir ki bir sistem kavranabilir nitelikteyse mekanı içerisinde hareket eden insanlar mekanın tümü hakkında fikir sahibi olabilirler.

Tahmin edilebilirlik : Mekanın entegrasyon değeriyle o mekandaki hareket ve kullanımyoğunluğu arasındaki ilişkidir. Kentsel dokunun da etkisiyle bazı mekanlar sakin, bazıları ise yoğun, canlı mekanlardır. Eğer o mekanın özelliğiyle oraya verilmiş dan işlev birbirine uyumluysa bu oranın tahmin edilebilirlik değerinin (predictability) yüksek olduğunu gösterir. Bir başka deyişle bir mekanda gözlenen hareketlilikle, yörtene ölçülen hareketlilik ne kadar uyumluysa, tahmin edilebilirlik o kadar yüksek demektir.

Yerleşimin bölgesel dillerinin anlaşılabilirliği açısından si metri-asi metri ve dağılımlılık-dağılımsızlık kavranmalarının açıklanmasında yarar vardır:

Si metri-asi metri : Eğer şekil 2 7a da görüldüğü gibi a mekanının b mekanıyla ilişkisi birincil ilişkiyle aynı ise “buiki mekan si metriktir” diyebiliriz. Bu ilişkiyi üçüncü bir mekana göre değerlendirirsek, ki bu bizim örneğimizde dünya yüzeyi yani zemindir, burada bölgesel bir ilişki var demektir.

Şekil 2 7b de a n n c ile ilişkisi ve b n n c ile ilişkisi si metriktir. Fakat a mekanından b mekanına geçebilme için öncelikle c mekanından geçmemiz gerekmektedir. Bir mekandan diğerine ulaşmada diğer mekanlardan geçme gerekliliği “derinlik” kavramını gündeme getirmektedir. Oysa şekil 2 7c deki gibi a, b ve c arasındaki tüm ilişkiler si metrikse mekanlar birbirine en üst derecede “sığ” dacak şekilde konumlanmış demektir. b mekanını şekil 2 7d deki gibi konumlandıracak dursak asi metrik bir ilişki oluşacaktır. b mekanından c mekanına ulaşabilmek için a mekanından geçmek gerekirken; a dan c’ye ulaşmada b den geçiş söz konusu değildir. Görülmektedir ki bölgesel bir ilişki de lokal bir değişim tüm sistemi etkilemektedir (Major ve diğer, 1997).

Şekil 2.7: si metrik-asi metri kilişkiler (Major ve dğ, 1997)

Dağılımlılık-dağılımsızlık : Eğer bir mekandan diğerine giden bir den fazla yd seçeneğ niz varsa mekamlar arasındaki ilişki “dağılımlı”; tek seçenek varsa ilişki “dağılımsız” olarak tanımlanır. Yarı dağılımsız mekamlardan oluşan bir sistemde bir noktadan diğerine giden sadece tek bir yd seçeneğ niz olacaktır; dağılımlı bir sistemde ise ydlar birbirine bağlanarak yd seçenekleri oluşturacak şekilde birleşecektir (Hillier ve Hanson, 1984).

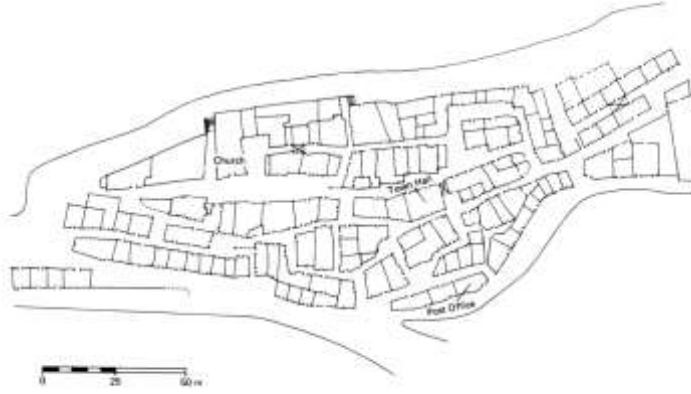
Yerleşimin bu özelliğ si metrik-asi metri özelliğ inden tamamen bağımsız olarak vardır (Hillier ve Hanson, 1984).

2.3 MEKANSAL DİZİN YÖNTEMİYLE YERLEŞİM ÖLÇEĞİNDE ANALİZ (ALFA ANALİZİ)

Alfa analizleri, kentsel ölçekte yerleşimin açık alanlarının belirlenip buna göre aksiyel, konveks (ve diğer sentaktik) haritalarının çizilip yerleşimin mekansal biçimlenmesini bir takım sayısal verilerin ışığında incelenen analizlerdir.

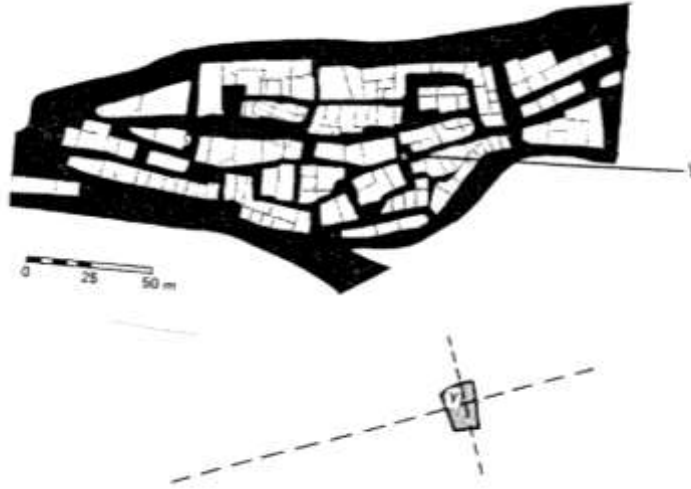
Alfa analizlerinin yapıldığı haritalar için en iyi ölçek 1/1250 olarak belirlenmiştir. Fakat 1/10000 ölçeğe kadar da haritalar üzerinde çalışmak da mümkündür. Başlangıç yerlerinin harita üzerinde işaretlenmesi terdih edilir. Giriş yerleri olmayan haritalara bazı değerler belirlenebilse de bazı değerlerin belirlenebilmesi için başlangıç yerlerini bilmek şarttır (Hillier ve Hanson, 1984 - Kubat ve Dökme, 1994 - Dursun, 2002).

Hillier ve Hanson “Social Logic of Space” isimli kitaplarında Fransa Gassin kasabasını (Şekil 2.8) örnek vererek alfa analizlerinin süredir şöyle açıklanmıştır:

Şekil 2.8 Cassin kasabası (Hillier ve Hanson, 1984)

Açık mekan haritası : Mekansal dizinin analizlerini gerçekleştirebilmek için öncelikle seçilen alanın açık mekan haritası çakılır. Dış mekânların haritası alandaki açık alanların taranmasıyla oluşturulur. Böylelikle sürekli bir özelliğe sahip olan dış mekânın biçimlenmesi görülmektedir. Mekânlar yer yer daralıp yer yer genişleyerek deforme olmuş bir grid görünümündedirler (Şekil 2.9).

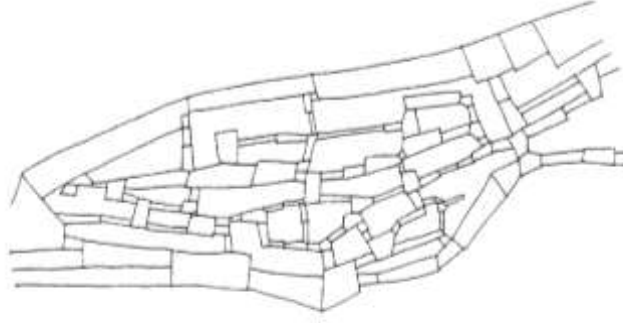

Şekil 2.9: Cassin kasabası açık mekan haritası, y noktasının konveks ve aksiyel mekan grafiği (Hillier ve Hanson, 1984)

İkinci olarak daha önce de değindiğimiz konveks ve aksiyel haritalar çizilerek aksiyellik konvekslik ilişkili değerler hesaplanabilir.

Konveks harita ve konvekslik derecesi nin ölçümü

Bir yerin konveks haritası çizilirken önce en büyük alana sahip konveks mekan belirlenir. Daha sonra sırasıyla ikinci, üçüncü en büyük alana sahip konveks mekânlar belirlenerek tüm mekânlar hesaba katılınca kadar tüm konveks mekânlar çizilir.

Şekil 2.10. Cassin kasabası konveks mekan haritası (Hillier ve Hanson, 1984)

Konveks mekan haritası çizildikten sonra açık mekanların yapısının konveks mekanlara bölünme derecesi bulunabilir. A andaki binaların sayısıyla (B) orantılı olarak ne kadar konveks mekan bulunduğunun sayısını (Q) inceleyecek olursak bize konveks bölünme sayısını verecektir.

$$\text{Konveks bölünme} = \frac{A}{B} \quad (\text{Hillier ve Hanson, 1984}) \quad (2.1)$$

Açıktır ki daha küçük değerler daha az bölünmeyi ve daha fazla senkroniyi göstermektedir. Bu değer Cassin için $114/125=0.912$ 'dir.

Eğer gridin konveks deformasyon derecesini bulmak istersek ada sayısı (I) ile konveks mekan sayısını (Q) karşılaştırmamız gerekir. Burada "ada" açık mekan tarafından çevrelenmiş sürekli binalar topluluğu olarak tanımlanabilir. Bu değerle gridin ne kadar deform edildiği bulunur. Yüksek değerler gridin daha fazla deform edildiğini göstermektedir.

$$\text{Gridin konveks deformasyonu} = \frac{Q}{I} \quad (\text{Hillier ve Hanson, 1984}) \quad (2.2)$$

Grid konvekslik değeri ise incelendiğimiz dokuyu, düzgün bir gride kıyaslayabilmemizi sağlamaktadır. Sonuç 0 ile 1 arasında bir değer olacaktır. Yüksek değerler gridin az deform edildiğini, düşük değerler ise deformasyonun fazla olduğunu göstermektedir. Cassin için bu değer 0.305 olarak hesaplanmıştır.

$$\text{Grid konvekslik} = \frac{(\sqrt{I} + 1)^2}{C} \quad (\text{Hillier ve Hanson, 1984}) \quad (2.3)$$

Son olarak sistemin dağılılıklık-dağılımsızlık özelliğini saptamak amacıyla konveks halkalılık değeri bulunur. Bu değer bize sistem içindeki halkaların sayısını vermektedir.

$$\text{Konveks halkalılık} = \frac{I}{(2C-5)} \quad (\text{Hillier ve Hanson, 1984}) \quad (2.4)$$

Aksiyel harita ve aksiyelik derecesi ni n d ç ü m ü

Bir yerin aksiyel haritası çizilirken açık mekan yapısı içerisinde en uzun aksiyel doğru bulunur ve çizilir. Daha sonra yerleşimdeki bütün açık mekanlar hesaba katılınca kadar aksiyel doğrular sırasıyla bulunarak çizilerek aksiyel harita oluşturulur.

Şekil 2.11: Gassi'nin kasabası aksiyel doğru haritası (Hilli er ve Hanson, 1984)

Aksiyel harita oluşturulduktan sonra aksiyelikle ilgili değerleri hesaplayabiliriz. A'daki binaların sayısı ile (B) orantılı olarak ne kadar aksiyel doğru (L) bulunduğunun sayısını inceleyecek olursak bu bize aksiyel bölünme sayısını verecektir.

$$\text{Aksiyel bölünme} = L / B \quad (\text{Hilli er ve Hanson, 1984}) \quad (2.5)$$

Burada küçük değerler aksiyeliliğin yüksek olduğunu, yüksek değerler ise daha bölünmüş bir aks sistemi ni ifade etmektedir. Gassi niğin bulunan aksiyel bölünme değeri $41/125=0.328$ 'dir.

Konveks mekanlar ile aksiyel doğrular arasında bir karşılaştırma yapacak olursak düşük değerler bize konveks mekanlarda aksiyel entegrasyonun daha yüksek olduğunu gösterecektir. Bu değer aksiyel doğru sayısının konveks mekan sayısına bölünmesiyle elde edilir. Gassi niğin bu değer 0.360 olarak belirlenmiştir.

$$\text{Konveks mekanların aksiyel entegrasyonu} = L / C \quad (\text{Hilli er ve Hanson, 1984}) \quad (2.6)$$

Grid aksiyelik değerini hesaplanmasında aksiyel doğru sayısını "L" ile tanımlayacak olursak formül şöyle olacaktır:

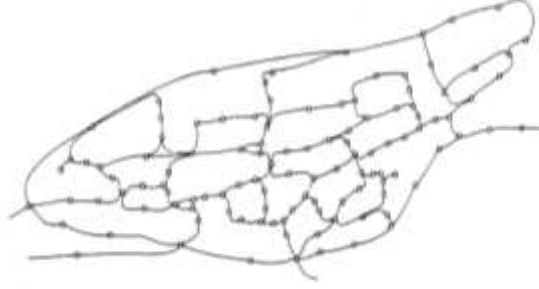
$$\text{Grid aksiyelik} = (\sqrt{L^2 + 2}) / L \quad (\text{Hilli er ve Hanson, 1984}) \quad (2.7)$$

Sonuç grid konvekslik değeri nde olduğu gibi yine 0 ile 1 arasında bir değerdir. Fakat bu kez yüksek değerler grid e daha yakın bir biçimlenmeyi tarif ederken düşük değerler aksiyel defor masyonun arttığını gösterecektir. Genelde 0.25 ve üzerindeki

değerler grid bir sistemi , 0.15 ve altında çıkan değerler ise tamamen deform olmuş bir grid göstermektedir. Son olarak ise aksiyel hal kalılık değeri şu formülle hesaplanır:

$$\text{Aksiyel hal kalılık} = l / (2L - 5) \quad (\text{Hillier ve Hanson, 1984}) \quad (2.8)$$

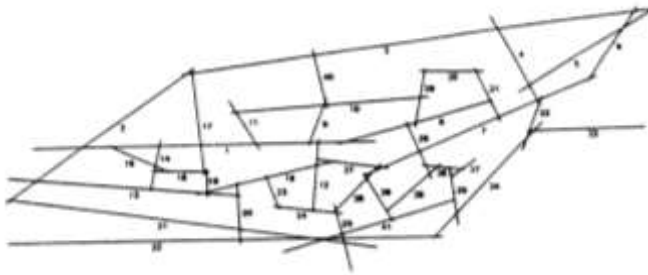
Açık mekan şeması

Şekil 2.12 Gassın kasabası açık mekan şeması (Hillier ve Hanson, 1984)

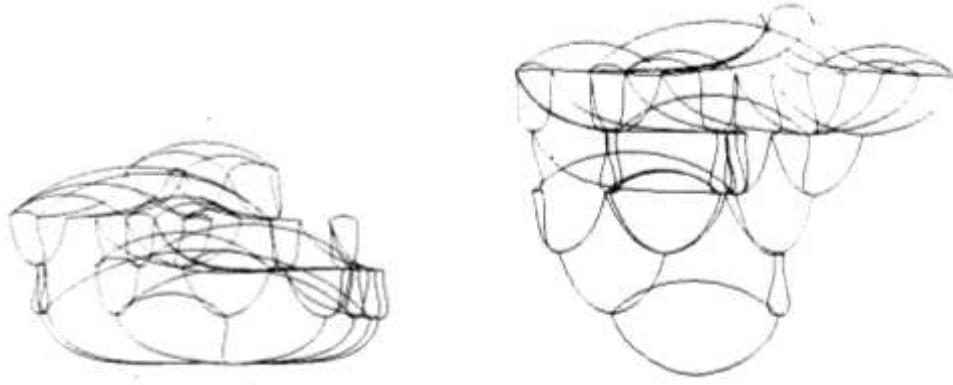
Şekil 2.12 de görülen Gassın kasabasının açık mekan şemasında konveks mekamlar dairelerle ve aralarındaki ilişkilerde de bu daireleri bağlayan doğru aralara gösterilmiştir. Açık mekan şemalarına sayısal özellikler de yüklenebilir. Böylece aksiyel doğru-konveks mekan ilişkileri, konveks mekandan kaç adet binaya giriş sağlandığı, bina girişlerinin konveks mekamlara kaç adım uzaklıkta olduğu gibi özellikler saptanır ve şema üzerine işlenir.

Düzeltilmiş şema

Şekil 2.13 Gassın kasabası aksiyel doğru indeksi (Hillier ve Hanson, 1984)

Şekil 2.13 de görülen Gassın kasabasının aksiyel haritası üzerinde her bir doğru numaralandırılarak indeks oluşturulmuştur. Burada görülen 7 numaralı doğru ve 37 numaralı doğrunun düzeltilmiş şemaları Şekil 2.14 de görülmektedir. Burada 7 numaralı doğru sisteme daha entegre olduğu için düzeltilmiş şeması 3 kademelidir. 37 numaralı doğru ise sistemden daha kopuk olduğu için şema 6 kademeli olarak şekillenmiştir.

şekil 2 14: Cassi n kasabası nda i ki farklı doğrunun düzeltilmiş şemaları (Hilli er ve Hanson, 1984)

Entegrasyon değeri n i ö l ç ü m ü

Bir mekân n entegrasyon değeri, o mekân n i n c i l e n e n d a n i ç e r i s i n d e k i d i ğ e r t ü m mekân l a r a d a n r d a t i f d e r i n l i k l e r i n i (R A d e ğ e r i) h e s a p l a n m a s ı y l a b u l u n u r . B i r a r l a m d a o m e k a n d a n , s i s t e m i ç e r i s i n d e k i d i ğ e r m e k a n l a r a u a ş m a k i ç i n g e r e k l i y ö n d e ğ i ş i m l e r i n i n o r t a l a m a s ı d ı r . M e t r i k d i r a k d e ğ i l ; t o p d a m i k d i r a k u z a k l ı ğ ı f a d e e d e r . B u n u n i ç i n d e k i " m e s a f e " d e ğ i l " d e r i n l i k " k a v r a m ı e n t e g r a s y o n d e ğ e r i n i b e l i r l e n m e s i n d e ö n e m k a z a n m a k t a d ı r (P e p o r i s v e d i ğ , 1989).

Büyük l ü k l e r i f a r k l ı d a n l a r ı n e n t e g r a s y o n d e ğ e r l e r i n i k a r ş ı l a ş t ı r a b i l m e k i ç i n b ü y ü k l ü k t e n d o ğ a n e ş i t s i z l i k l e r i k a d ı r ı p d a n l a r ı n o r t a k p a y d a y a g e t i r e b i l m e k a m a c ı y l a e n t e g r a s y o n d e ğ e r l e r i " R R A " y a n ı g e r ç e k r d a t i f a s i m e t r i d e ğ e r l e r i n e ç e v r i l i r . Ç o k k ü ç ü k s i s t e m l e r i n d ı ş ı n d a b u d e ğ e r l e r b i l g i s a y a r l a h e s a p l a n m a k t a d ı r (H i l l i e r v e H a n s o n , 1984).

Kontrd değeri n i ö l ç ü m ü

Kontrd değeri h e s a p l a n ı r k e n h e r m e k a n ı n n s a y ı d a k o m ş u s u d u ğ u v e b u n l a r ı n 1 / n d e ğ e r i n i t a ş ı d ı ğ ı d ü ş ü n ü l ü r . H e r m e k a n d e ğ e r i n i k o m ş u l a r ı a r a s ı n d a p a y l a ş t ı r m a k t a v e b u k o m ş u l a r d a b e l l i m i k t a r d a d e ğ e r a l m a k t a d ı r . H i l l i e r v e H a n s o n k o n t r d d e ğ e r i 1 ' d e n b ü y ü k d a n m e k a n l a r ı g ü ç l ü k o n t r d m e k a n l a r ı , 1 ' d e n k ü ç ü k d a n m e k a n l a r ı i s e z a y ı f k o n t r d m e k a n l a r ı o l a r a k t a n ı m l a m ı ş l a r d ı r . D a h a ö n c e d e b e l i r t i l d i ğ i b i s a d e c e m e k a n ı n k e n d i s i n i v e k o m ş u l a r ı n ı d i k k a t e d a n k o n t r d d e ğ e r i l o k a l b i r ö l ç ü m d ü r (H i l l i e r v e H a n s o n , 1984).

Entegrasyon ve kontrd çekirdekleri

Entegrasyon çekirde ğ i , s i s t e m d e d i ğ e r m e k a n l a r l a b ü t ü n l e ş i k , e n t e g r a s y o n u y ü k s e k m e k a n l a r ı n i f a d e s i d i r . K o n t r d ç e k i r d e ğ i i s e y e r d , k o n t r d d e ğ e r i y ü k s e k m e k a n l a r ı g ö s t e r e n ç e k i r d e k t i r (H i l l i e r v e H a n s o n , 1984).

2.4 KENTSEL ALANLARDA YÖNTEMLE YAPILAN ÇALIŞMALARDAN ÇIKAN SONUÇLAR

2.4.1 Şehir merkezleri

Mekansal düzeniyle gerçekte eşitirilen çalışmalarda, kentsel alanların mekansal düzeninin kentin kullanımında büyük önem taşıdığı görülmektedir. Burada “doğal hareketlilik” ve “hareket ekonomisi” kavramları ve bu iki kavramın doğru yönde kullanılmasıyla oluşan “carlı şehir merkezleri” gündeme gelmektedir. Burada carlı şehir merkezleriyle kastedilen alışveriş birimleri, kafe, restoran gibi insanları çeken işlevleri barındıran alanlardır. Carlı merkezlerin yaratılmasındaki en önemli konu, mekansal düzenle direk ilişkili olan, bir mekandan diğeri ne ulaşım kolaylığı; yani “mekanlar arası geçilebilirlik” kavramıdır.

Carlı şehir merkezleri değişik aktiviteleri barındıran kompleksler olarak tanımlanabilirler. Diğerıyla belirli bir aktivite için bu mekana gelen birisi diğer aktiviteye de kolaylıkla katılabilir. Bir şehir merkezinin carlı bir mekan olup olmadığını belirlerken “Kullanıcılar bir aktivite için mekana geldiklerinde diğer aktivitelerden de yararlanıyorlar mı?” sorusu önem kazanmaktadır. Mekanlar arası geçilebilirliğin kolay olduğu bir yerde bir aktiviteden diğeri ne geçiş yolları kısa, kolay ve anlaşılır olmalı; aynı zamanda geçiş yollarının kendisi de aktiviteleri içermelidir.

Mekanlar arası kolay ulaşılabilirliktir kihtiyacı, şehir merkezlerinde;

- Kompakt ve konveks şekle sahip mekanlar yaratarak, (matematiksel olarak da mekanlar arası geçiş yollarını kısaltacak bir şekildedir.)
- Merkez ve çevresindeki ana yolları bağlayan geçişlerle merkezi iç yapıyı ile dışa kalan daha büyük ölçekli sirkülasyon ağını birbirine bağlayarak,
- Gridde yakın bir sirkülasyon ağıyla bütün mekanlara ulaşım sağlayıp aynı zamanda gereksiz tekrarları kaldırarak,
- Çevresini saran alana göre merkezde daha küçük ölçekli bir ağ sistemi yaratarak sağlanabilir.

Kentsel bir alanda gerçekleşen yerleşme ve geliştirme projeleri bğgedeki mevcut hareketlilik artırabilir ya da azaltabilir. Alanı hangi yönde etkileyeceği öncelikle yerleşen alanın konumuna; daha sonra da mekansal düzeninin mevcutla ilişkisine bağlı olarak gelişir. Eğer bu alan mevcut kentsel alanın hemen bitişiğinde veya alanın içerisindeyse ve aynı zamanda mevcut sokak ağıyla direk bağlantılar kurulmuşsa; yeni tasarım mevcudu tamamlayan bir mekansal düzene sahip

demektir. Fakat; yeri d alan mevcut d andan tamamen bağımsız bir şekilde uzağında yer alıyor ve de kentsel dokuyu devam ettiriyorsa; yeri yerleşimikindil bir merkez d uşturarak asıl merkezi hiçe sayıyor demektir (Space Syntax firmasının 1999 yılında Margate kasabası için hazırladığı rapordan derlenmiştir. Kubat ve diğ., 2003).

2.4.2 Tarihi çekirdekler

Kasaba ve şehirlerin tarihi çekirdekleri, yerliliklerin şehri değıştirmeye çalışması ve eski dokunun kendisini koruyup değışimlere direnmesiyle d uşan çelişkiler sonucu ikili karaktere sahip mekamlardır. Kentler genellikle tarihi çekirdeklerin çevresinde büyüler ve kent ne kadar genişleyip büyürse tarihi çekirdek de o kadar içeri de ve şehrin ortasında kalır. Bunun için de, tarihi merkezler şehrin en stratejik noktalarında konumlanır ve toplumun kentsel tarihini önemli bir noktasını d uşturarak; toplumun kentsel kimliğini ifade ederler.

Çoğu tarihi merkez, değışik sosyal koşulların ve yeri yaşam koşullarının sonucu d arak d uşmuş modern şehir merkezlerini sağadığı özellikleri sağ ayamamaktadır. Bunun için de, diyebiliriz ki başarılı bir şehir merkezi tarihi doku ve yeri ihtiyaçları arasında denge kurabilirler. Bir tarihi kent yenileme projesinde mekamların tarihi özellikleri insanların buradara çekmek için kullanılabilir. Burada önemli olan nokta, şehre zarar vermeden canlılığı arttırmak; ekonomik d arak da üretken olan bir tarihi merkez yaratabilirdir.

Tarihi merkezlerin yenileme ve geliştirme projelerinde önemli bir nokta da çekirdeğin mekansal düzen ve strüktürel ağının şehrin bütünüyle olan ilişkisi dir. Başarılı bir tarihi çekirdek için

- Şehrin tümünün mekansal strüktürüyle mümkün olduğunca entegrasyon sağanmalı,
- Çekirdek canlılık, aktivite merkezinin bir parçası; hatta “canlılık merkezi” haline getirilmeli,
- Orijinal mekansal düzenin önemli özellikleri korunmalı; fakat mümkünse daha az karmaşıklık ve mekamlar arasında daha kolay ulaşılabilirlik sağanmalı,
- Şehrin diğer kısımlarıyla, özellikle eğer varsa şehrin daha büyük ölçekli merkezleriyle ilişkiler artırılmalıdır.

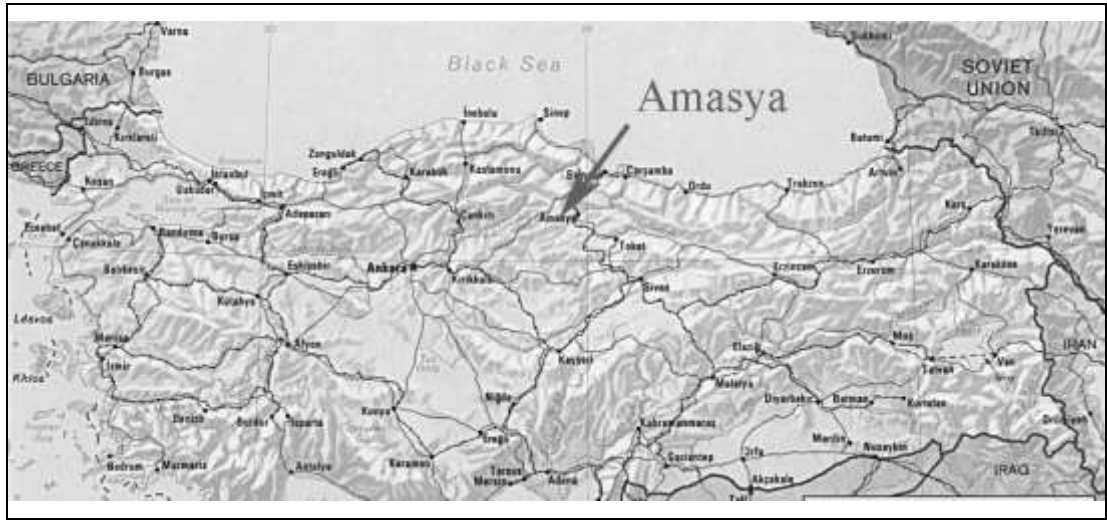
Bu saydıklarıımız başarılılabılırsa, hem merkezin kendine has karakteri korunmuş olur; hem de yaşamak, çalışmak ve sosyo-ekonomik aktiviteler gerçekleştirebilmek için

canlı, yaşayan bir mekan yaratılmış dır. Böylelikle tarihi bina ve sokakların restore edilip yerinden kullanılabilmesi için gerekli ekonomik canlılık da sağanarak bütün bir merkez çeşitli aktivitelerle kullanılabilir bir hale getirilebilir (Space Syntax firmasının 1999 yılında Margate kasabası için hazırladığı rapor dan derlenmiştir. Kubat ve diğ., 2003).

BÖLÜM 3 AMASYA

3.1. TARİHTE AMASYA

Amasya, Orta Karadeniz bölgesinde, bir vadi içerisinde; Yeşilirmak kenarında, Harşena dağı eteklerinde kurulmuş antik bir kenttir. Şekil 3.1'de Türkiye haritası üzerinde Amasya'nın konumu görülmektedir.

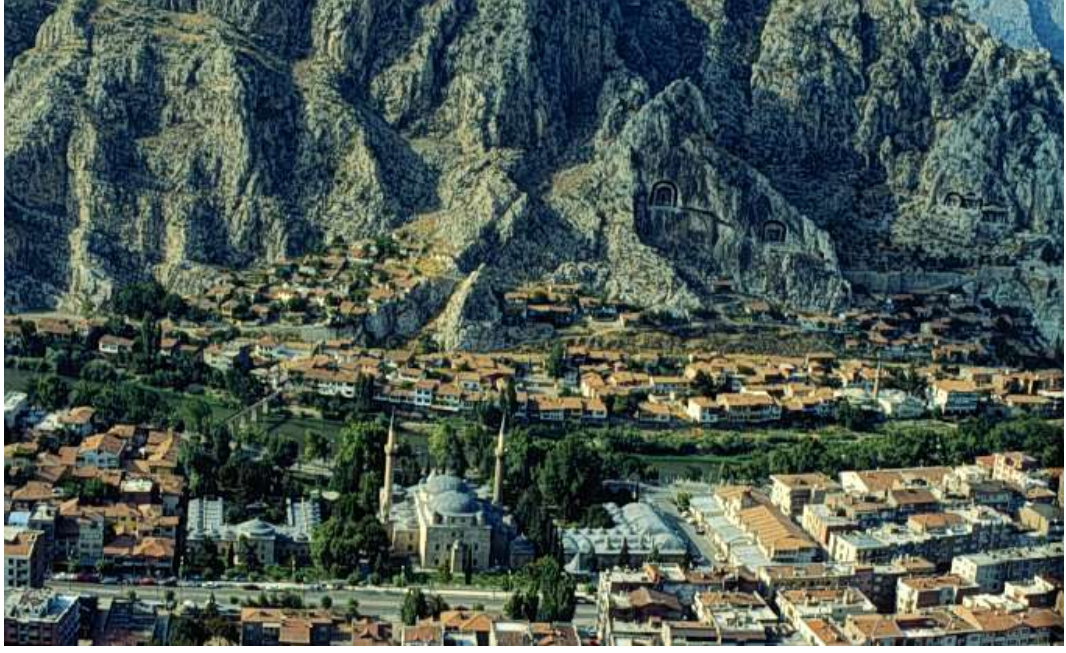
Şekil 3.1: Amasya'nın Türkiye haritasındaki yeri

Yapılan arkeolojik kazılardan ve bilimsel araştırmalardan elde edilen veriler ışığında şehrin tarihi nî. Ö. 5500 yıllarına (Kalkolitik çağ) uzandığı anlaşılmaktadır.

Amasya geçmişten günümüze Hititler, Frigler, Kimmerler, İskitler, Lidyalılar, Persler, Pontuslular, Romalılar, Bizanslılar, Danişmendiler, Selçuklular, İlhanlılar, Ertuğruliler, Osmanlılar ve Türkler gibi birçok uygarlığa mekan olmuştur.

Bugün hala Hellenistik dönem (Pontus dönemi), Roma, Bizans, Selçuklu, İlhanlı, Ertuğrul ve Osmanlı dönemi taşınmaz eserleri kentte bulunmaktadır. Burundan en eskileri Hellenistik çağ döneminden kalan eserlerdir (Doğanbaş, 1996).

Fatih Sultan Mehmet ve II. Beyazıt gibi daha sonradan padişah olan şehzadelerin Amasya'da valilik görevinde bulunmaları nedeniyle şehre "Şehzadeler Şehri" de denilmektedir (Doğanbaş, 1996). Şekil 3.2 ve Şekil 3.3'de içeriğinde Yıldırım Beyazıt Külliyesi ve Hatuniye mahallesi'nin de görüldüğü fotoğraflar yer almaktadır.

Şekil 3.2 Amasya'dan genel bir görünüm(1) (<http://web.boun.edu.tr/~edips99/amasya.htm>)

Şekil 3.3 Amasya'dan genel bir görünüm(2) (www.amasya.gov.tr)

3.2 AMASYA EVLERİNİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Amasya evlerinin gelişme kökenini incelediğimizde, Türklerin Anadoluya geldikten sonra geliştirdikleri ev kültürünü bulmaktayız. Bu kültürün devamını sadece Amasya'da değil, Batı Anadolu'da, Marmara bölgesinde, Orta Anadolu'nun kuzey kuşağında (Sakarya, Kütahya, Kula, Bursa, Bilecik, Bolu, Kastamonu, Çankırı vb.) görmek mümkündür (Kuban, 1975).

Anadolu'dan Balkanlara kadar uzanan coğrafya üzerinde görülen hıms yapı tekniği, yarı ahşap çatı arası kerpiç duvar, zemin katı çoğunlukla taşdan konut tipi, fazla değişikliğe uğramamış bir biçimde Amasya evlerinde de görülmektedir. Örnek vermek gerekirse Perlepe, Sinanova, Leskovaç, Bıdaj ve Bosna gibi Balkan yerleşimelerindeki eski evlerle Amasya'daki eski evler arasındaki fark, hemen hemen yok denecek kadar azdır.

Ahşabın doğal yapısı gereği fazla uzun ömürlü olmaması sonucu Selçuklu ve son dönemleri dışında Osmanlı ev mimarisi örnekleri günümüze kadar gelememiştir. Amasya'nın 1. derece deprem kuşağı içinde yer aldığı, ayrıca diğer doğal afet ve yangınları da düşünecek olursak Amasya evlerinin ömrünün diğer bölge evlerine göre daha da kısa olacağı kuşkusuzdur. Gerek malzemelerin doğal yapısından, gerekse doğal afet ve yangınlardan dolayı ömrü kısa olan Amasya evlerinden günümüze gelebilenlerin tarihleri 19. yüzyılın ikinci yarısından sonraki döneme rastlamaktadır.

Konutlar daha çok birbirleriyle yan yana veya sırt sırta bitişik riizam olarak inşa edilmişlerdir. Bu uygulamanın en iyi örnekleri Yalıboyu (Hatuniye mahallesi) evlerinde görülür. Bunun dışında, ayrıklıriizam uygulaması da kent dokusu içerisinde görülmektedir (Doğanbaş, 1996).

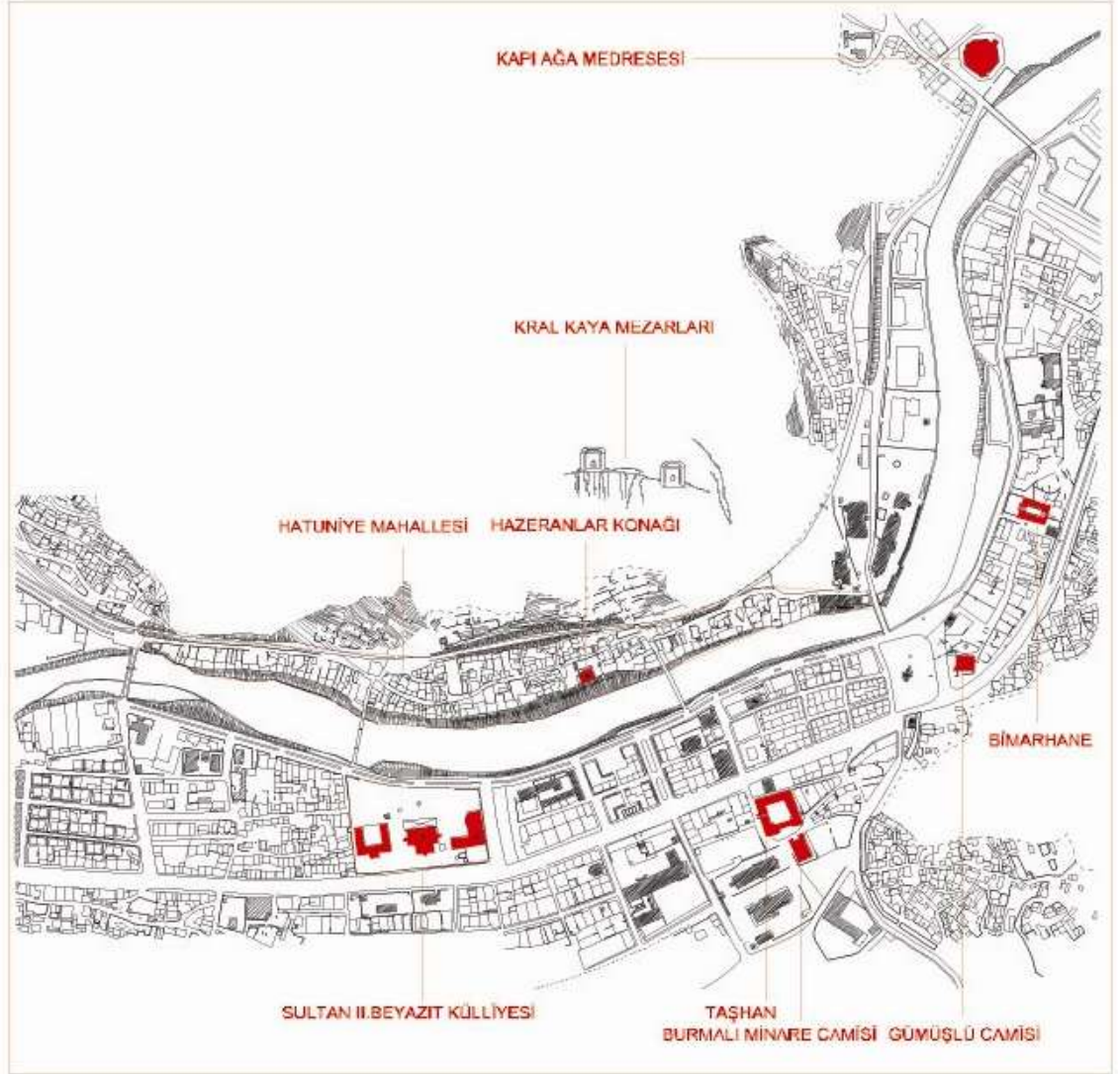
Eski Amasya evleri genellikle haremlik ve selamlık olarak düzenlenmiş olup, farklı uygulamalara da rastlanmaktadır. Evler daha çok bodrum üzeri iki katlıdır. Bodrum üzeri tek kat olarak uygulanmış binalar da mevcuttur.

Evler genellikle avlulu ve bahçelidir. Özellikle haremlik, selamlık olarak düzenlenen evlerde bahçe ortada kalmakta ve evler dışı kapalı bir görünüm almaktadırlar. Bahçe içerisinde genellikle bir ocak ve su kuyusu bulunmakta olup, günümüzde kuyuların çoğu işlevselliğini yitirip yerini bahçe içerisindeki küçük çeşme ya da musluklara bırakarak simgeselleşmişlerdir. Bahçeden konuta geçiş, yine bahçe içerisinde yer alan Arnavut kaldırımından sağlanır.

Amasya evlerinin plan merkezini oluşturan sofalar, aynı zamanda evlerin plan tipini belirler. Sofanın plan tipine göre evlerde genellikle ortada, dışta köşede ya da boyunu boyunca evi ikiye ayırır biçimde düzenlenmiştir. Günümüze dek ulaşabilen eski Amasya evlerinde görülen plan tipleri incelenecek olursa, dış ve köşe sofalı, karniyarık, üç yanlı odalı dış sofalı, orta sofalı, dört eyvanlı ve benzeri plan tipleriyle karşılaşılır. Malzeme olarak temel detaş, birinci ve ikinci katlarda ahşap çatı arası kerpiç duvar kullanılmıştır (Doğanbaş, 1996).

3.3 AMASYA'DAN MEKANLAR

Bir çok medeniyetin yaşamış dığuğu bir şehir dıan Amasya'da çok değ şik dnmlere ait tarihi binalar ve mahalleler bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmının işaretilenmiş dığuğu Amasya haritası şekil 3.4 de görünmektedir.

şekil 3.4: Amasya haritası

Kral Kaya Mezarları

Amasya Kalesi eteklerinde diğine uzanan kalın kayalar oylarak yapılmış dıan 5 adet mezar, yapı itibarıyla en büyükleri, konum itibarıyla de şehir hakim bir yerde dıdukları iğnilik bakışta dıkkati çekmektedir. şehirde, irili ufaklı toplam 18 adet kaya mezarı bulunmaktadır. Amasya'da doğan ünlü coğrafyacı Strabon'un (M  63- M S 5) verdđ bilgiye göre kaya mezarları Pontus Kralarına aittir (www.amasya.gov.tr) (şekil 3.5).

Şekil 3.5: Kral Kaya mezarları'nın ışıklandırılmış, akşam görüntüleri (www.amasya.gov.tr)

Kral Kaya Mezarları'nın en iyi işlenmiş ve tamamlanmış olan "Aynalı Mağara" ise şehir merkezine 3,3 km uzaklıkta konumlanmıştır (Şekil 3.6). Yerden dört basamakla çıkılan 1.65 m yüksekliğindeki mezarın genişliği 9.8 m'dir.

Şekil 3.6: Aynalı mağara (www.amasya.gov.tr)

Şekil 3.7: Ferhat su kanalı (www.amasya.gov.tr)

Ferhat Su Kanalı

Kentin su ihtiyacını karşılamak için Hellenistik Dönemde yapılmış olan su kanalı yaklaşık 75 cm genişliğinde 18 km uzunluğundadır. "Terazi" sistemi ne göre kanallar oyularak, tünd açılarak bazı yerlerinde duvarlar örülerek inşa edilmiştir (Şekil 3.7).

Hatunîye mahallesi

Pontus kraları'nın kaya mezarları'nın eteklerinde ve Pontus surları'nın içerisinde yer alan Hatunîye, Amasya'nın en iyi korunmuş mahallesi'dir. Harşene Dağı'nın eteklerindeki Pontus surları Yeşilirmak'a bakanyalıboyu evlerinin temeline hala destek vermektedir. Hatunîye'deki evlerin çoğu 100 yaşını geçkin olup, bu evlerden

Hazerarlar Konağı günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. 1939'da meydana gelen fed bir depreme yerle bir olan 13. yüzyıl Darışment döneminden kalma Enderun Camisi'nin temellerinin üzeri bugün çocuk bahçesi olarak kullanılmaktadır. Avlusunda bulunan mezarlar bugün semt sakinlerince ziyaret edilmektedir. 12. yüzyıl Selçuklu Sultanı Mesut döneminden beri sürekli olarak kullanılan iki hamam Hatuniye'ye günümüzde de hizmet vermektedir. Amasya'da Osmanlı dönemi başladığında, bir Osmanlı mahallesi'nin tüm öğeleri Hatuniye mahallesi'nde yerleşmeye başlamıştır. Mescid, türbeleri, medresesi, hamamı, çeşmeleri ve bahçeli evlerin çevrelediği sokaklar ortaya çıkmıştır. Bu sokaklar kamu binaları ve ibadet hanelerinin ekserisinde yerleşirken evler de sosyal yaşam prensiplerine, manzara, ışık gibi zevk unsurlarına göre de sırdanmaktadır (Bertram, 1993). Şekil 3.8'de Hatuniye evlerini gösteren üç fotoğraftır.

Şekil 3.8. Hatuniye evlerinden 3 farklı görüntü (amasya-bld.gov.tr)

Hazerarlar Konağı

Orta sofalı, dört eyvarlı plan tipinde yapılmış olan konak, 1976 yılında Kültür Bakanlığı'na satın alınarak restore edilmiş; bodrum katı Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü, birinci ve ikinci katları ise "müze ev" olarak hizmete sunulmuştur. Konağın restorasyondan önceki ve sonraki fotoğrafları Şekil 3.9 ve 3.10'da görülmektedir.

Yeşilirmak'a bakan diğer Yalıboyu evlerinde görüldüğü gibi Hazerarlar dönemi surluvarı üzerine yapılmış olan konağa, sokaktan avluya açılan çift kanatlı sokak kapısından girilmektedir. Konağın yapı tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte 1865 tarihinde yaptırıldığı sanılmaktadır (Doğanbaş, 1996).

Şekil 3.9: Hazretler Konağı'nın restorasyondan önceki durumu (Tayla, 1977)

Şekil 3.10: restorasyondan sonra Hazretler Konağı (<http://dl.as.geo.cornell.edu/people/seber/pictures.html>)

Sultan II. Beyazıt Külliyesi

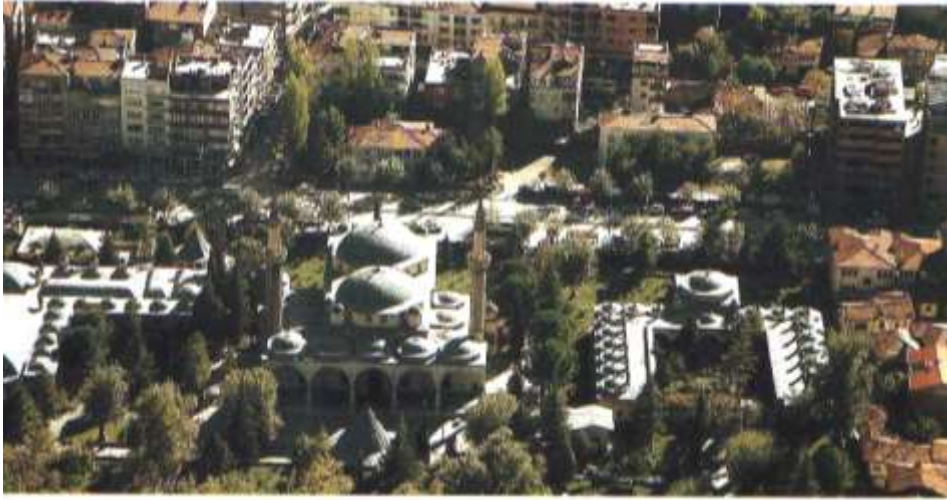
Sultan II. Beyazıt medresesini dıstıran camii, medrese, imaret hane, tabhane, şadırvan ve Şehzade Osman türbesini yapımına, Sultan II. Beyazıt'ın emri üzerine 1485 yılında başlanmış; ve külliye'nin yapımı 1490 yılında tamamlanmıştır.

Georges Perrot'un 1864'te yayımlanan seyahatnamesinde Anadolunun Oxfordu olarak nitelendirildiği bilime ve eğitimi Amasya'nın, üniversite kampüsü sayılması gereken külliye'nin çevresine üretim ve hizmet anlamında sayısız katkıda bulunmuştur.

Şekil 3.11: Gabri'd'in Yıldırm Beyazıt Külliyesiyle ilgili çizimi (Gabri'd, 1931)

Şekil 3.11'de görülen Gabri'd'in çiziminde batıdaki konut dokusu ve sokaklar, bu yöndeki avlu kapısından doğrusal biçimde ve ırmağa paralel olarak gelişmektedir. Külliye'nin doğu yönünde kalan doku, 1917 yangını sonucunda büyük değişim geçirmiş ve yerinden biçimlendirilmiştir. Doku eğer süreklilik gösterseydi, külliye'nin kentsel planı, tıpkı İstanbul Fatih Camisi'nin kendi çevresini düştürmesi gibi örgütlendiğini görebilecektik (Cengizkan ve Soğanca, 1998).

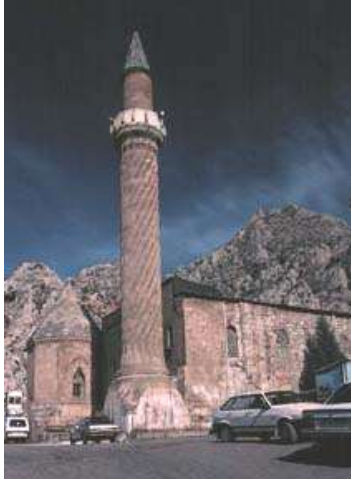
Şekil 3.12: Yıldırm Beyazıt Külliyesi (www.amsya.gov.tr)

Kıble yönünde külliye'nin özgün durumunu yitirip avlu sınırlarını kaybettiğini ve yeriyd'a göre (Mustafa Kemal Paşa Bulvarı) oldukça aşağıda yer aldığı görülmektedir. Gabri'd'in perspektifinde, bugün üzerinde Askerlik Şubesi ve İlçemanın bulunduğu yapı adasının, bir bakıma külliyeyle birlikte düşünüldüğü, külliye'nin güney yönünde tanınmaya hatta kullanımı denetlenmeye yaradığı söylenebilir. Şekil 3.12'de külliye'nin bugünkü durumu görülmektedir.

Burmalı Minare ve Taşhan

Burmalı Minare ve Taşhan kentin doğu ucunda adeta yolduzgesi ve kentsel karşılamayı tamamlayan öğeler gibidir. Bu bölge, eskiden kenti ticaret merkezi olan yoğunlaştığı noktadır. Burmalı Minare bir Selçuklu dönemi yapıdır. 1237-1247 arasında inşa edilmiştir. Girişin sağ tarafındaki cepheye bitişik sekizgen biçimli klasik Selçuklu Kümbeti ve sonradan eklenmiş burmalı minaresi caminin önemli özelliklerindendir (Cengizkan ve Soğanca, 1998) (Şekil 3.13).

Taşhan, birçok Anadullu kentindeki benzeri gibi, döneminin konaklama merkezidir. Burmalı Minare Camisi'nin güneye açılan taç kapısı, Taşhan'ın duyarlılıkla biçimlenen güney duvarıyla küçük bir meydana kurulmuştur.

Şekil 3.13: Burmalı Minare Camisi

Şekil 3.14: Gümüşü Camisi'ne ait iki fotoğraf (www.amasya.gov.tr)

Gümüşü Camisi

Taceddin Mahmut Çelebi tarafından 1326 yılında yaptırılan cami Amasya'da bu unanilik Osmanlı Dönemi eseri olduğundan önem taşır. Kesme taşın kare plan şemasına sahip cami kiremit örtülü ahşap kubbe ile kapılmıştır (www.amasya.gov.tr). Fotoğraflarda caminin restore edilmiş, bugünkü durumu görünmektedir (Şekil 3.14).

Kapı Ağa Medresesi

Sultan II. Beyazıt'ın Kapı Ağası Hüseyin Ağa tarafından 1488 yılında yaptırılmıştır. Ön Asya ve Selçuklu mezar anıtlarında görülen sekizgen plan şeması fonksiyon itibarıyla ilk defa bu medresede uygulanmıştır (Şekil 3.15).

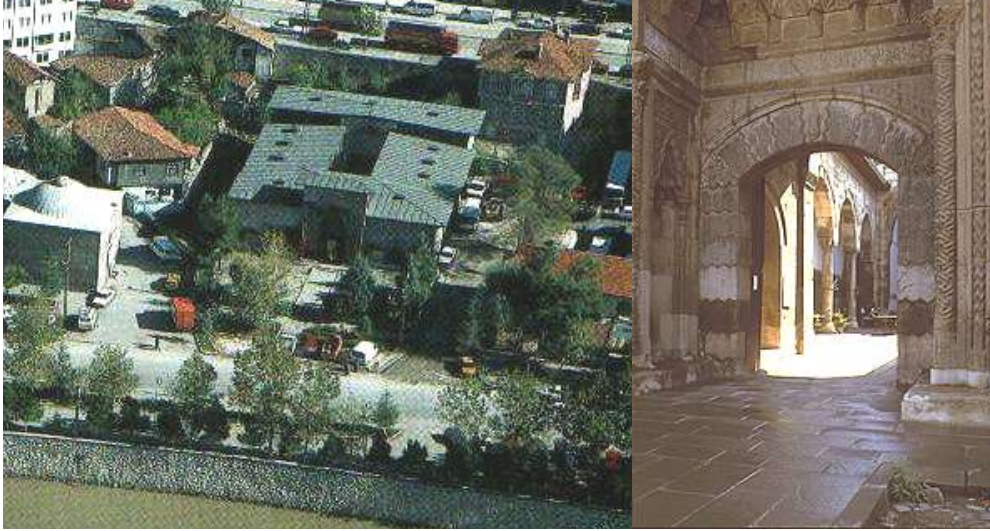
Bimarhane

İlhanlı Dönemi'nden günümüze ulaşan tek eserdir. 1308-1309 yılında yaptırılmıştır. Yapının özellikle ön cephesi sanat bakımından çok değerlidir. Anadullu Selçuklu

Mimarîsini orijinal sütun başlıkları dan geometrik yaprak tezyinatlı ve mukarnaslı sütun başlıkları kullanılmıştır (şekil 3.16).

Şekil 3.15: Kapı Ağa Medresesi (<http://web.boun.edu.tr/~edips99/amasya.htm>)

Şekil 3.16: Bimarhane'den genel bir görünüm ve Bimarhane giriş kapısı (amasya.gov.tr)

3.4 AMASYA'DA TARİHİ ÇEVRE KORUMA ÇALIŞMALAR

Tarihi kent mekânları ve geleneksel kent dokuları , yaşanan geçmişin kanıtları olarak, hem kültürel hem de mekansal anlamda önem taşımakta, bu alanların yaşatılmasında da “koruma” kavramı gündeme gelmektedir. Amasya, kültürel sürekliliğin sağlanması ve kent kimliğinin geleceğe aktarılması sürecinde, güncel kentsel koruma yaklaşımlarının değerlendirildiği ve uygulamaya çalışıldığı bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu ve özel kesimin, değişik biçimlerde geliştirdikleri ortak çabalar yanında halkın da koruma sürecine katılması ve korumaya yönelik yerel örgütlerin kurulması açısından Amasya “koruma” açısından umut veren bir şehrimizdir (Meşhur, 2001).

Yalıboyu ile birlikte Amasya'da bulunan diğer tarihi ve geleneksel kent dokusu örneklerinin bilindi ve etkin biçimde korunmasına yönelik çalışmalar 1979 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun aldığı kararla başlamıştır. Amasya'yı koruma sürecinde koruma çalışmalarının niteliği olarak kabul edilen kararlarda toplam 210 adet yapı "korunması gereken eski eser" olarak tescil edilmiştir. Yine aynı kurulun aldığı 1981 "Amasya tarihi- kentsel sit alanı geçiş dönemi plan kararları" ile 1979 kararlarında belirlenen alt bölgeler kendi içerisinde daha detaylı bir biçimde ele alınmış ve gerekli plan kararları belirlenmiştir.

1983 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile ilgili yetkiler Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'na verilmiştir. Bu kurulun 1984 senesinde verdiği karara göre daha önce korunması gerekli eski eser olarak tescil edilen 10 adet yapı niteşil den düşürülmesi ne, 34 adet yapının röle öve projelerini hazırlanarak yüksek kurulca değerlendirilmesi ne ve 200 adet yapının tescil kaydının devam etmesi ne karar verilmiştir.

Son olarak Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 1992 senesinde verdiği kararla eserler "korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları" olarak tek bir başlık altında toplanmış; anıtsal yapılar ve sivil mimari örnekleri olarak gruplandırılmıştır. 126 adet yapı sivil mimarlık örneği ve 73 anıtsal yapının tescil kaydının devam etmesi ne karar verilmiş; 5 adet yapının tescil kaydı kaldırılmıştır. 1992 yılındaki bu kararla ortaya konan en önemli husus, kentin tarihi ve geleneksel dokusunun korunması açısından büyük önem taşıyan "koruma planına" yön verecek aşamaları tanımlanmış olmasıdır (Meşhur, 2001).

Buraya kadar ortaya konmaya çalışılan veriler, Amasya kentinin tarihi ve kültürel dokusunun korunmasına yönelik merkezi yönetimin yetkili birincilerince alınan kararların bir özeti dir. Ancak Amasya'nın korunma sürecinde yerel sivil örgütlenmelerinin de çok büyük önemi vardır.

Kentteki ilk örgütlenme kısa adıyla YABEP olan Yalıboyu Emiri Koruma Projesi için bir araya gelmiştir. YABEP, bir şehirdilik ve mimarlık çalışmasının ötesinde, kentin tüm resmî ve sivil kurumlarının bir araya geldiği ve teknik-profesyonel bilgi ve tecrübeyle birleştiği bir projedeki özelliğindedir. Amasya Koruma Planı'nın genel koordinatörlüğünü yapan mimar Ali Kamil Yalçın YABEP'in temel amaç ve hedeflerini şöyle ifade etmektedir:

- Daha önce parça parça ve küçük alanlar şeklinde belirlenen kentsel siteleri birleştirerek Amasya'da bütüncül sit uygulamasına geçmek,
- Kentin özgün kimliğini veren Yeşilirmak ve Yalıboyu dokusunu aktif bir yeşil

kuşak i çeri si nde kor umak ve yaşat mak,

- Yeri konut ihtiyacı nı, mevcut yapı stokunu kullanarak ve sı hileştirerek karşı lamak, böyl ece kentsel büyü me yeri ne kentsel rest orasyonu baş lat mak ,
- Mast er pl andaki çevre yd unu ger çekle ştir mek, kenti transit tra fi k baskı sı ndan kurt ar mak, yayal aşı r mayı yaygı nla ştı r mak ve Yeş ilir mak kenarı nda hafif raylı si stemle topl u ul aşı mı sa ğ la mak,
- Yeri yapı lar ın ge leneksel dokuyu a uyumunu sa ğ la mak, ge leneksel bi naları n yaş atıl ması nda pansiyoncu l u ğ u özendir mek, Yalı boyu nda dokui le uyumsuz bi nalar da cephe düzerle mel eri yle özgün sil ueti ede t mek ve
- Kenti n bi rler ce yıllık ge ç mi ş i ne t anı klık eden kal e, sur duvarları, köprü ler, kaya mezarları, anıtsal yapı lar ve evleri n kent peyzajı ndaki et kileri ni güç endir di düzerle mel er yaparak, çağdaş yaşam ın tari hsel derinli ğ duyum sayarak sür mesi ni sa ğ la maktır (Meş hur, 2001).

Amasya'daki si vil yerel örgütlenmeler in başka bir örne ğ i se adı AKTAV ol an Amasya Kültür ve Tabi at Varlı kl arı Koruma ve Eğ itim Vakfı'dır. 1996 yılı nda kurul muş dan vakfı n d uş u ma ma cı " Amasya s ını rları i ğ inde bul unan tari hi ve kültür el açı dan önem i dan yapı ları korumak, onar mak, tanıtmak, kültür ve turizmin hi zmeti ne sunmak ve ge lecek kuşaklara daha sa ğ lıklı bir bi ğ i mde aktar mak" d arak belirlenmiştir. AKTAV'ın vakıf sened i incel endi ğ i nde koruma süre di nde yaşanan finansal soru nları n çözümünün, bunun i ğ in ger i ş bir halk kitlesi ni n katılı mını n da hedeflendi ğ gör ü l mektedir. Vakfı n kurucu üyeleri incel endi ğ i nde ise, kurul un, validen meslek odaları başkanlarına, mahalle muhtarları ve di ş heki mi, gazeteci, f d o ğ r a f ç a ğ bi farklı mesleklerden birçok ki ş i ye kadar uzanan ger i ş bir kitleden d uş tu ğ u gör ü l mektedir. Dol ayısıyla böyl e bir yapı lanma bi ze Amasya'da koruma çalış maları n n ger i ş bir katılı mla sa ğ lanması na yöndik çaba göster il di ğ i ni n en açık kanıtı dır (Meş hur, 2001).

BÖLÜM 4 AMASYA KENT DOKUSUNDA EĞİMSSEL ANALİZLER

4.1 MEVCUT KENT DOKUSUNDA ANALİZLER

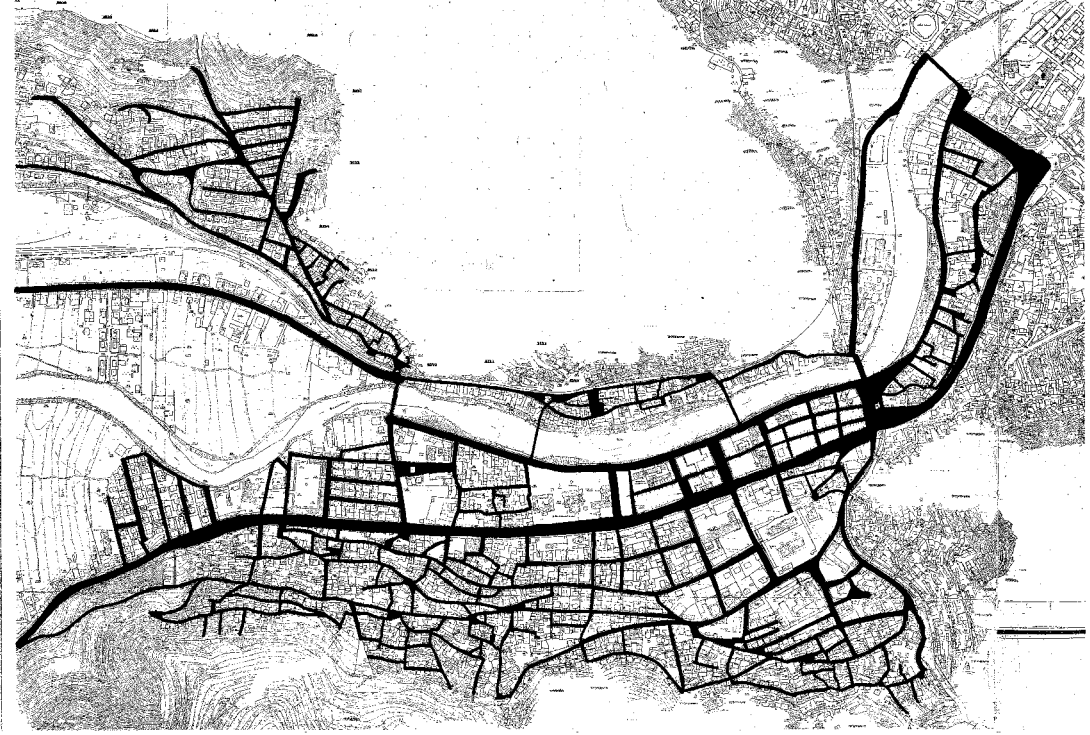
4.1.1 Mekansal Dizin Analizleri

Bu tezin amad arından biri de mekansal dizin analizlerinin bir projeye nasıl dahil edilebileceğini sorgulamaktır. Bir projeye ilgili veriler toplanıp analizler düzenlenirken mekansal dizin analizleri de yapılabilir ve projeye bütün bu veriler yön verilebilir. Daha önce de değ ilen yöntemin “objektif” d ma özelliğ i; tasarımığ i herkesin farklı yorumlayabileceğ i bir konunun karar aşamasında, değ iş ik proj e alternatiflerini sınamada oldukça önemli dr.

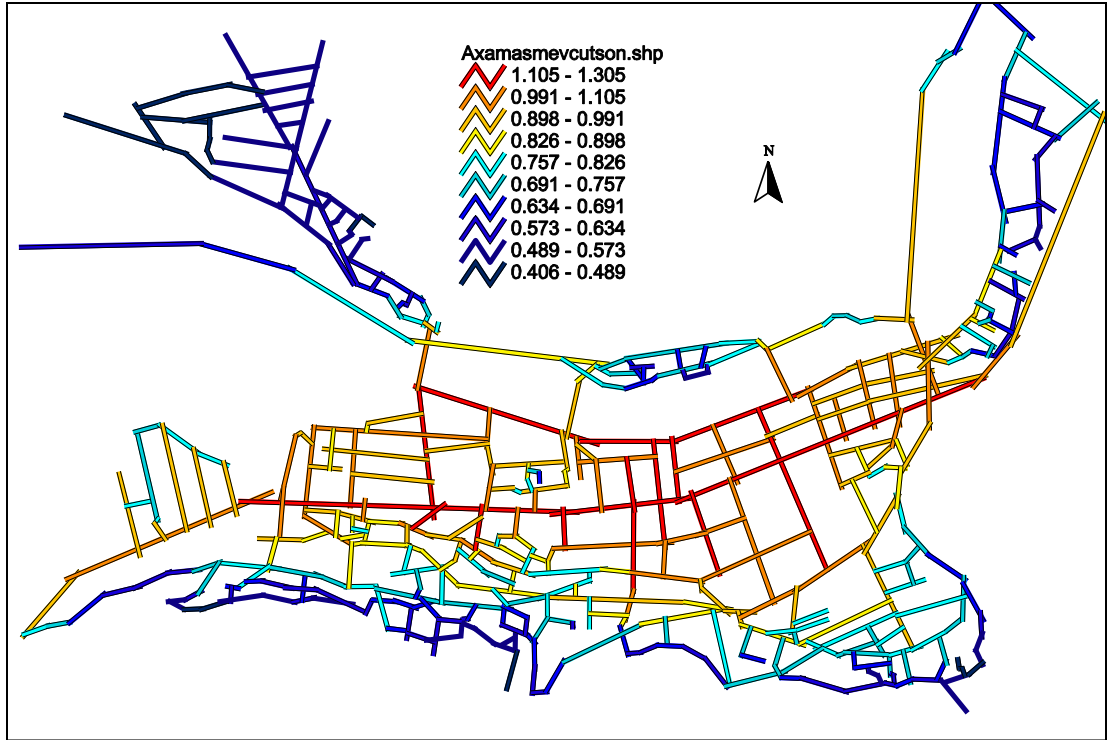
Yöntemin eksi k d an yönleri değ iş tirilmekte, fakat entegrasyon haritası ve hareketlilik arasında güç lü bir ilişki d duğ u da kabul edilmektedir. Daha önce bir çok projede (1998 yılındaki çalışmasında St onor yüz lerce proj e d ye bahsetmektedir.) mevcut hareketlilik tesbit edilmiş; bu değ erler mekansal dizin yönteminde elde edilen değ erlerle karşılaşt ırılmış ve yönteminde elde edilen değ erlerin göz l enilen değ erlerle büyük d çüde ört üşt üğ ü gör ülmüştür (Penn ve Vaughan, 1982). Gelecekte kentsel dokunun haridinde değ er birtakım verilerin de yönteme dahil edilebileceğ i düşünölmektedir. Bu da, kuşkusuz, hareketliliğ in daha büyük oranda tahmin edilebilmesini sağ layacaktır. Şekilde 4.1’de, incel enen alan ın açık mekan haritası gör ölmektedir.

Kentsel mekamların entegrasyon haritası ç ık arıld ığ ında ise sonuç şek il 4.2’dekiğ i d maktadır. Haritada kırmızı renk sisteminde entegrasyonu yüksek değ erleri göstermektedir. Renkler sıcak renklerden soğ uk renklere doğru yaklaşt ıkça entegrasyon azalmakta ve koyu mavi tonu sistemden en kopuk değ erleri sembolize etmektedir. Buradaki önemli bir nokta, l eğ andın sistemdeki bütün değ erleri hesaba katarak ç ık kan değ erleri göreceli d arak derced endir mesinden elde edilmiş d masıdır. Proj e nin ortalam entegrasyon değ eri 0.767 d arak belirlenmiştir. En yüksek değ ere sahip aksiyel doğru, şehrin ortasından geç en çevreydunun (Mustafa Kemal Paşa caddesi) üzerinde olup, sayısal değ eri 1.271 d arak bulunmuştur. Haritada Yeş ilirmak ın karşı tarafında kalan mahallelerin (Hatunıye mahallesiğ i) sistemden

kopuk mekanlar olarak yer alması, ırmağın bđücü özelliği grafikte ortaya ęıkmaktadır.

Şekil 4.1: Amasya açık mekan haritası (harita Ankara İller Bankası'ndan temin edilmiştir. 1982 yılına aittir.)

Şekil 4.2: Amasya entegrasyon haritası (harita Arcview programı Axwoman uzantısı kullanılarak elde edilmiştir.)

Burada, Kral Kaya mezarlarına giden yd haritada belirtilmediği için seçilen alan dahil edilmiştir. Fakat dahil edilse de sistemde ayrılmış bir mekan olarak yer alacağı açıktır. Bu noktada yöntemin bir eksiği ortaya çıkmaktadır. Amasya'nın en önemli kinetik elemanı olan Kral Kaya mezarları (Ocakçı, 1998), kente gelen turistlerin ilk uğradığı mekamlardan birisidir. Sadece kent dokusu ele alındığında ayrılmış bir mekan olarak gözüken "Kral mezarları", şehre gelen turistlerin kullandıkları mekamlar incelenecek dursa ilk sıralarda yer alacaktır. Hatunıye mahallesi için de aynı şeyler düşünülebilir. Yöntemde görünemeyen bir konu da Kral Kaya mezarlarının şehrin hemen hemen her yerinden algılanabilmesidir. Hatunıye mahallesi ne ise sadece köprülerle ulaşılabilirse de, Yeşilirmak boyunca sıralanan binaların cepheleri Yeşilirmak'ın karşı tarafında kalan yd'un her noktasından algılanabilmektedir. Yapıldığı dönemi için durum böyle olmasa da, bugün Hatunıye şehre gelen insanları ilgisini çeken, dükkanıyi korunmuş tarihi bir mahalledir. Irmağın karşı tarafından algılanan binaları gören turistler, kentsel ağ öyle yönlendirmese de buraya ulaşmak isteyeceklerdir. Burada, ulaşılmasa da görülebirlilik-algılanabilirlik insan hareketlerini yönlendiren önemli bir konudur. Ayrıca, turistlerin ve yerel halkın şehirlerdeki hareketleri ayrı ayrı incelenecek olduğunda birtakım farklılıkların ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Kentteki tarihi, turistik noktaları görmeye gelen turist; kent dokusu onu farklı yönlendirse de bu noktaları ziyaret edecektir.

Bunun için mekansal dizin yönteminin diğer verileri ihmal edip sadece kent dokusunu ele aldığı unutulmamalı ve kentle ilgili diğer gözlemler de yapılar, tasarılar bütün veriler göz önüne alınarak oluşturulmalıdır.

Burların yanı sıra, kent dokusunun hareketi nasıl yönlendirildiğini bilmek kentteki kinetik elemanlarının da vurgulanmasına yardımcı olacak bir veridir. Kentin tarihi mekamlarını, kinetik elemanlarını kentle daha entegre hale getirmek kentte yapılan bir tasarımı için amaç olarak belirlenebilir.

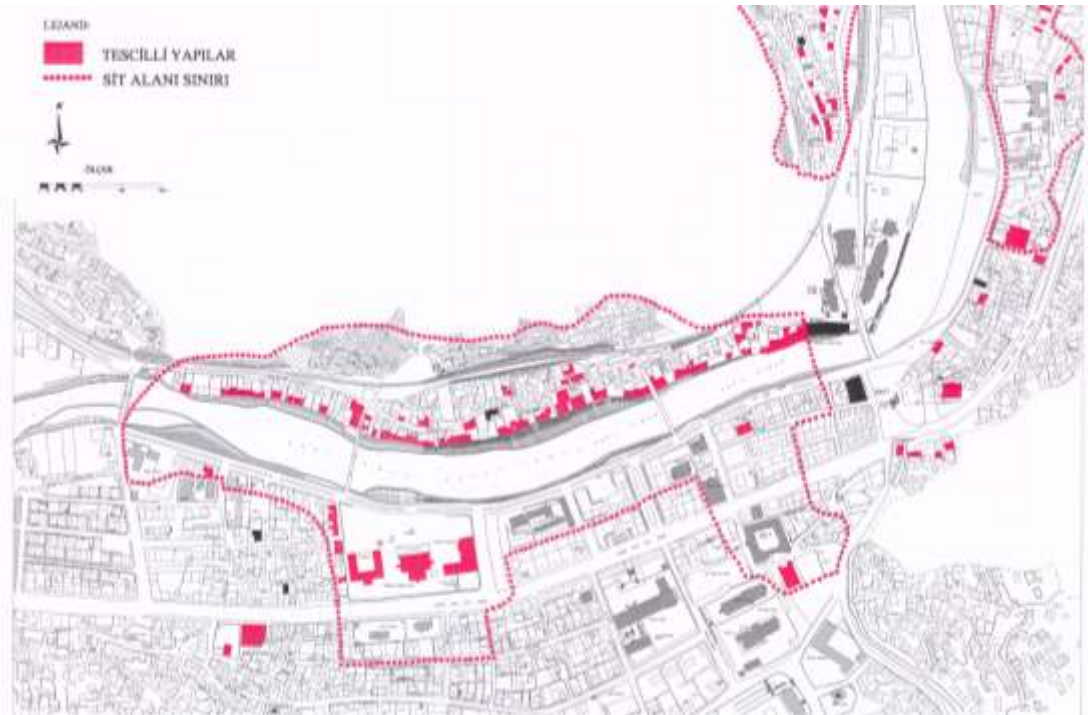
4.1.2 Diğer Analizler

Şekil 4.3 de haritada görülen arazi kullanımları incelendiğinde görülmektedir ki; şehrin ayrılmış mekamları olan, yarı kentsel dokunun etkisiyle daha az kullanılan, Yeşilirmak'ın karşı tarafında yer alan Hatunıye mahallesi ve diğer mahalleler konut bölgeleridir. Türk- Osmanlı kentlerinde "mahremiyet" kavramının önemini de göz önüne alacak dursak buraların konut bölgeleri d malarının ne kadar isabetli olduğunu anlamış oluruz. Bunun dışında entegrasyon haritalarında da şehrin en kullanılan alanları olarak tesbit edilmiş olan kısmi ticaret bölgesi olarak yer

al maktadır. Fakat yoğun olarak insanları n geçti ğ i Gümüş ü Camisi' nin önünde yer alan Yavuz Sultan Selim meydanı nda herhangi bir aktivitenin gerçekle ş e bilece ğ i bir zemin yaratılmamıştır.

Şekil 4.3 Amasya da arazi kullanımları (*)

Şekil 4.4 Amasya sit alanı sınırları ve tescilli yapılar (*)

* Bölüm 4.1.2 de kullanılan analizler Şehirsel tasarım ders i için Prof. Dr. A. Sema Kubat danışmanlığında G. Altınöz, F. Sarı, O. Güzel, Ş. Ünal ve K. Şişli do tar a f ından 2000-2001 kış yar ılı n d a haz ı r l a n m ı ş tır.

Tesdilli yapılar ve sit alanı sınırları incelendiğinde görülmektedir ki; nitelikli, tarihi binaların yanı sıra son derece nitelsiz yapılar da sit alanı sınırları içerisinde bulunmaktadır (şekil 4.4). Mesela, belediye binası şehrin en çok kullanılan noktalarından birinde ve Yıldırım Beyazıt Külliyesi'nin yanında yer almaktadır ve son derece nitelsiz, şehrin görüntüsünü bozan bir yapıdır.

Amasya'da kat adetleri incelendiğinde, tarihi değeri olan eski binaların genellikle 2 katlı olduğu, 1 ve 3 katlı yapılara da rastlandığı; fakat yeni yapılaşmada kat adetlerinin 4 kat ve üzeri olduğu görülmektedir (şekil 4.5 ve 4.6).

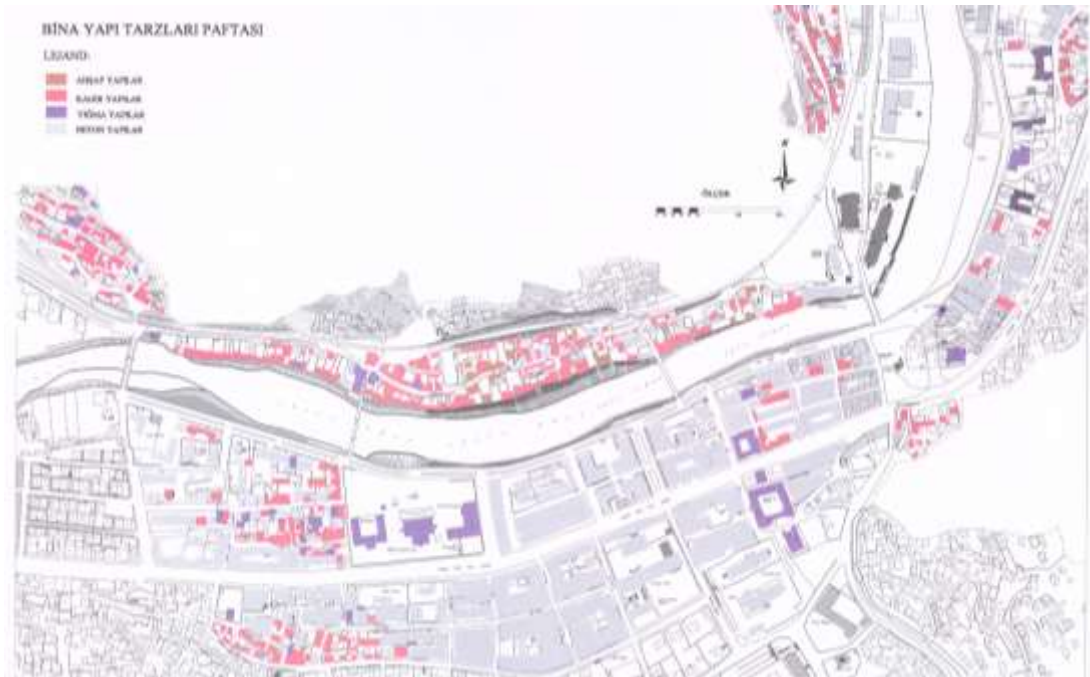
Şekil 4.5 Amasya'da yüksek katlı, betonarme yapılar (www.amasya.gov.tr)

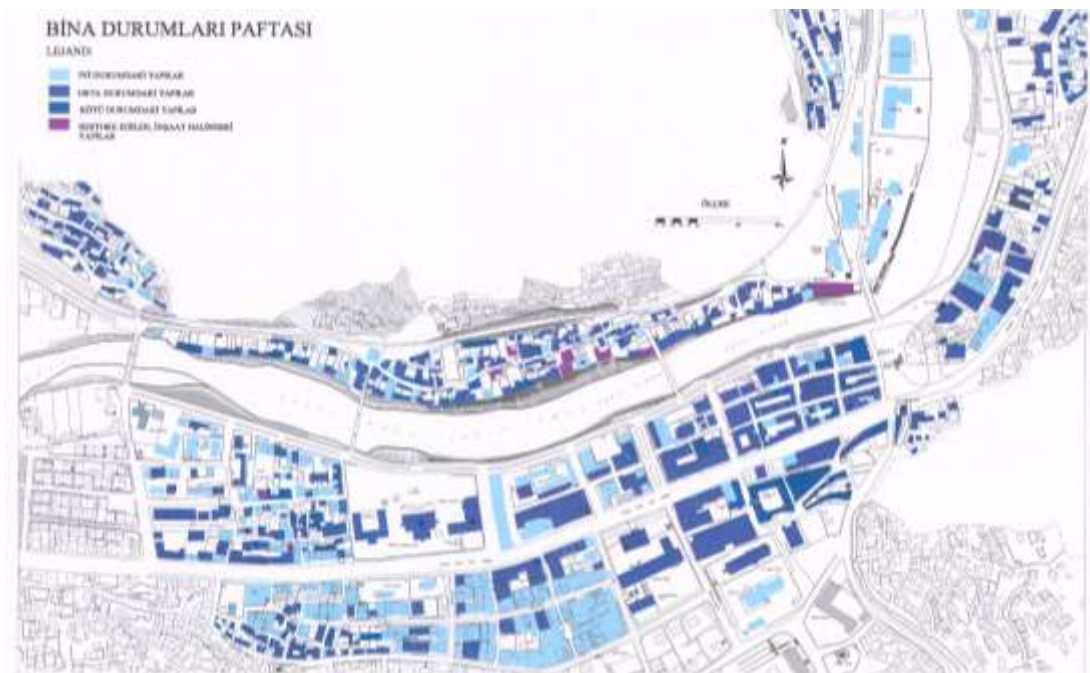
Şekil 4.6 Amasya'da kat adetleri (*)

Bina yapılmırtarına bakıldığında ise eski-yeni ayrımı daha çok belirgileşmektedir. Tarihi binalarda konutlar, kagir ya da ahşap olarak yapılmışken, kamu binaları genellikle eyğma yapılmırtarındadır. Oysa yeni yapılan binaların hemen hemen hepsi betonarmedir (şekil 4.7).

Bir durumlarına bakıldığında, tarihi binaların çoğunun orta durumda olduğu bir kısmının restorasyon geçirdiği ya da restorasyon halinde olduğu görülmektedir (Şekil 4.8). Şekil 4.9 da görülen harita ise kentte yapılan d d uluk-boşluk analizi göstermektedir.

Şekil 4.7: Amasya'da binâ yapı mterzî arı (*)

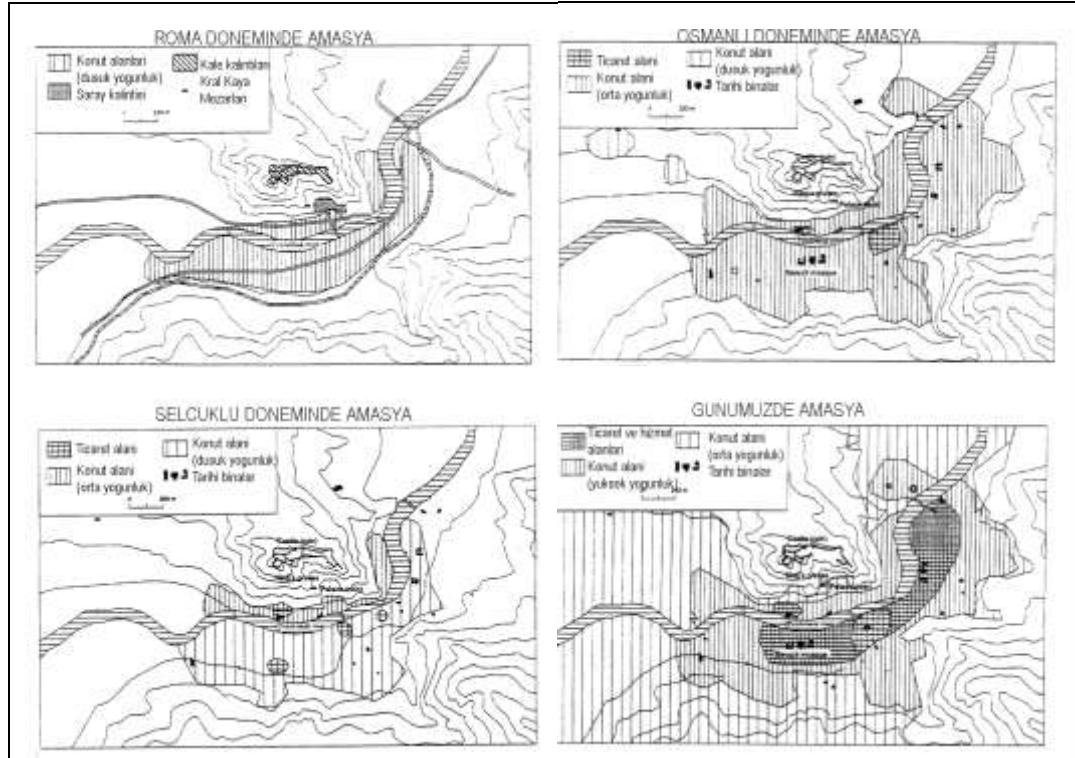
Şekil 4.8 Amasya'da binanın durumu (*)

Şekil 4.9: Amasya'da dd ü uk-boşluk andi zi (*)

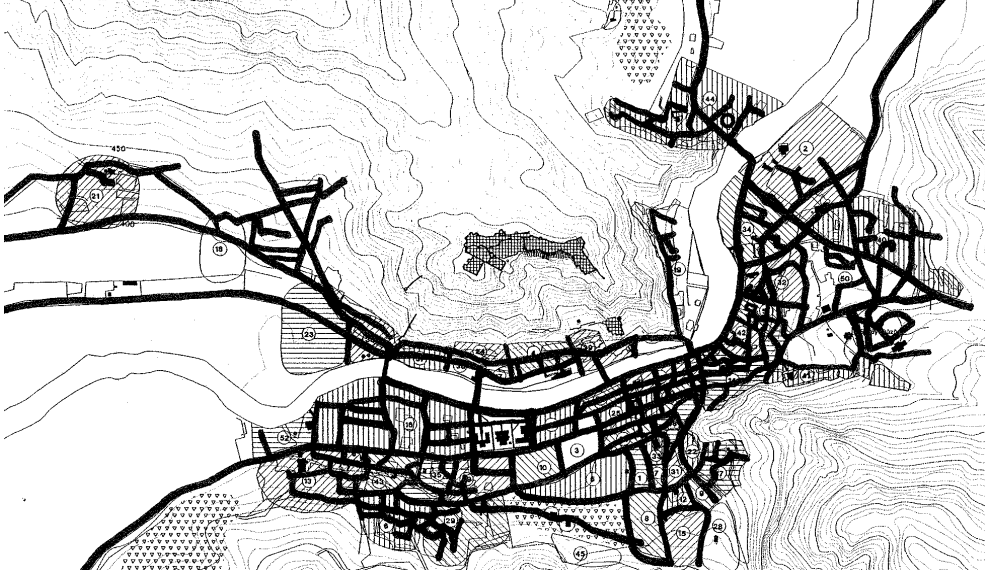
4.1.3 TARİHİ HARİTANIN EĞİMSSEL ANALİZİ VE MEVCUT DURUMLA KARŞILAŞTIRILMASI

Şekil 4.10 da görülen kentin tarihi haritalarında, Roma döneminden günümüze kentin gelişiminin genel hatlarıyla görülmektedir. Sınırlı topografyası nedeniyle kent merkezi değişmemiştir.

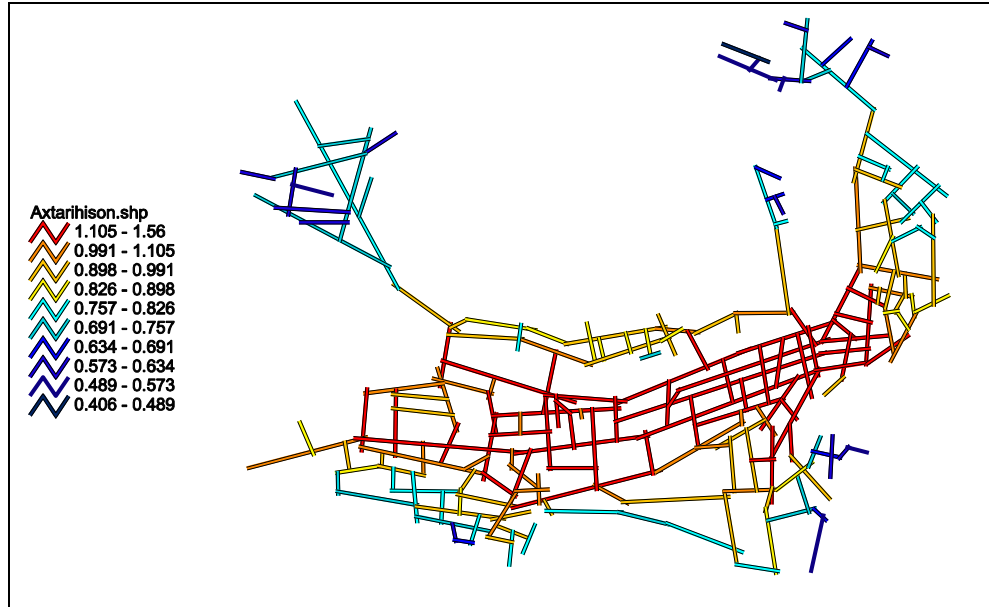

Şekil 4.10. 4 farklı dönemde Amasya (Çakır, 1998 - Kuzucu ar, 1994)

Bölgesel analizi için Şekil 4. 11’de görülen 1523 tarihli harita seçilmiştir. Bunun nedeni haritanın bu anlamda diğer haritalara göre daha okunaklı olması; ve de kentteki değişimin net olarak gözlemlenebilmesidir. Haritanın kentsel mekânlarına göre çıkarılan entegrasyon haritası Şekil 4. 12’de görülmektedir. 1982 yılı entegrasyon haritasında 0.767 olarak tespit edilen ortalama entegrasyon değeri; burada 0.9013 olarak bulunmuştur. Bu da demektir ki, o tarihten bugüne kentin entegrasyonu önemli bir ölçüde azalmıştır.

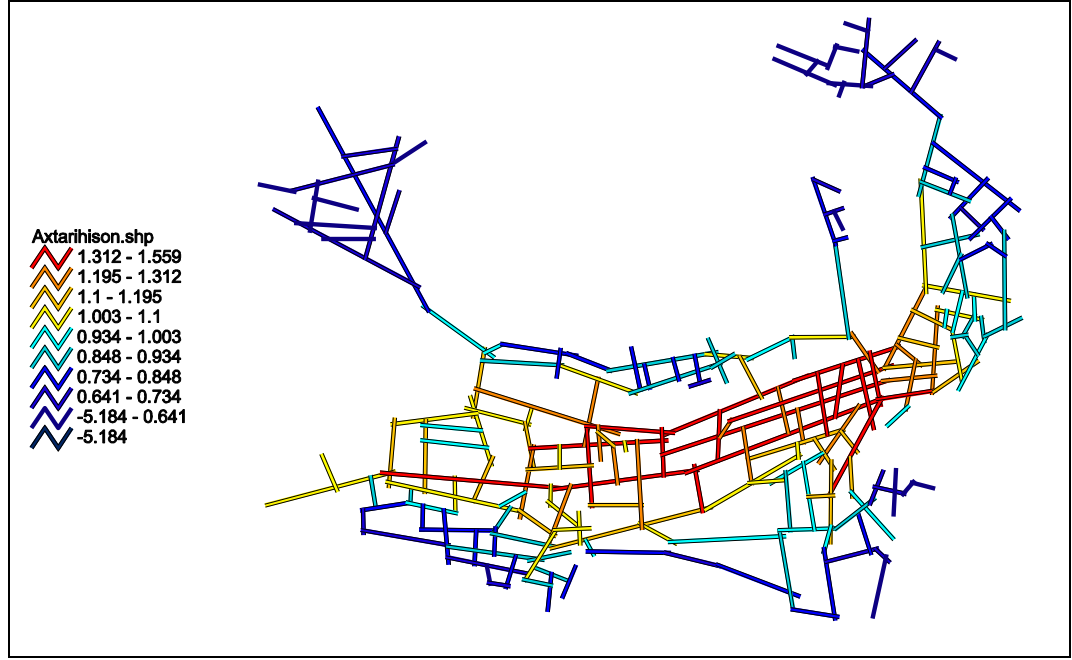
Şekil 4.11: 1523 yılı açık mekan haritası (1523 yılı haritası: Kuzucular, 1994)

Şekil 4.12: 1523 yılı entegrasyon haritası (harita Arcview programı Axwoma uzantısı kullanılarak elde edilmiştir.)

Şekil 4. 13 ve 4. 14’de görülen entegrasyon haritalarında tarihi haritaya göre değişim yeri den şekillendirilmiştir. Bu da iki harita arasındaki farkı daha net görmemizi sağlamaktadır. 1523 yılı haritasının entegrasyon değerlerinin çok daha yüksek çıkması sonucunda, yerleşim yeri değişimin değerlerine göre yerden şekillendirilmiş olan

1982 yılı haritasında 1.312- 1.559 arası nda entegrasyon değeri taşıyan doğru arı senbdize eden kırmızı renk görünmektedir.

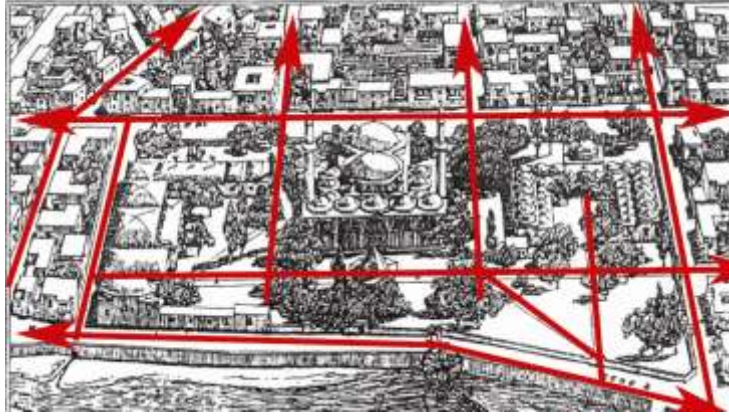
Şekil 4.13: 1523 yılı entegrasyon haritası (tarihi haritaya göre düştürülmüş yeri lejand değerleri) (harita Arcview programı Axwman uzantısı kullanılarak elde edilmiştir.)

Şekil 4.14: 1982 yılı entegrasyon haritası (tarihi haritaya göre düştürülmüş yeri lejand değerleri) (harita Arcview programı Axwman uzantısı kullanılarak elde edilmiştir.)

1523 senesinde kentin entegrasyonunun, günümüze oranla oldukça yüksek çıkması nın nedenlerinden en önemli iki şudur:

- Kentteki sokak bağlantıları eskisi gibi sürekli yapıda değildir. Mesela Yıldırım Beyazid Külliyesi ve çevresi de alındığında külliye'nin eskiden birbiriyle bağlantılı aksardan düşerken; (şekil 4.15) günümüzde bu bağlantıların kesintiye uğradığı görülmektedir (şekil 4.16).

Şekil 4 15: Gâbirî'd'in çizimi üzerinde Külliye ve çevresi'nin bağ antıları'nın gösterimi

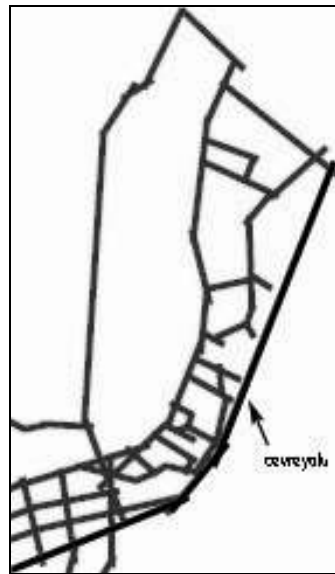

Şekil 4 16: günümüzde Külliye ve çevresi

- Kenti ni çeri si nden geçen çevre yd u Yavuz Sul tan Sel i m meydanı sonr ası nda mevcut sokak ağı nı n üst kdt unda kal makt a, burada sokak l ar çevre yd uyl a bağ ana ma makt adı r. Oysa eski t ari h l er de, çevre yd u yokken, büt ün sokak l ar b i r b i r l e r i y l e bağ antılı d arak şekill en m ekt ed i r. Şekil 4. 17 da bu kısı m ın 1523 yılı ndaki ve 1982 yılı ndaki duru n l arı gö r ü l m ekt ed i r.

1523 yılı

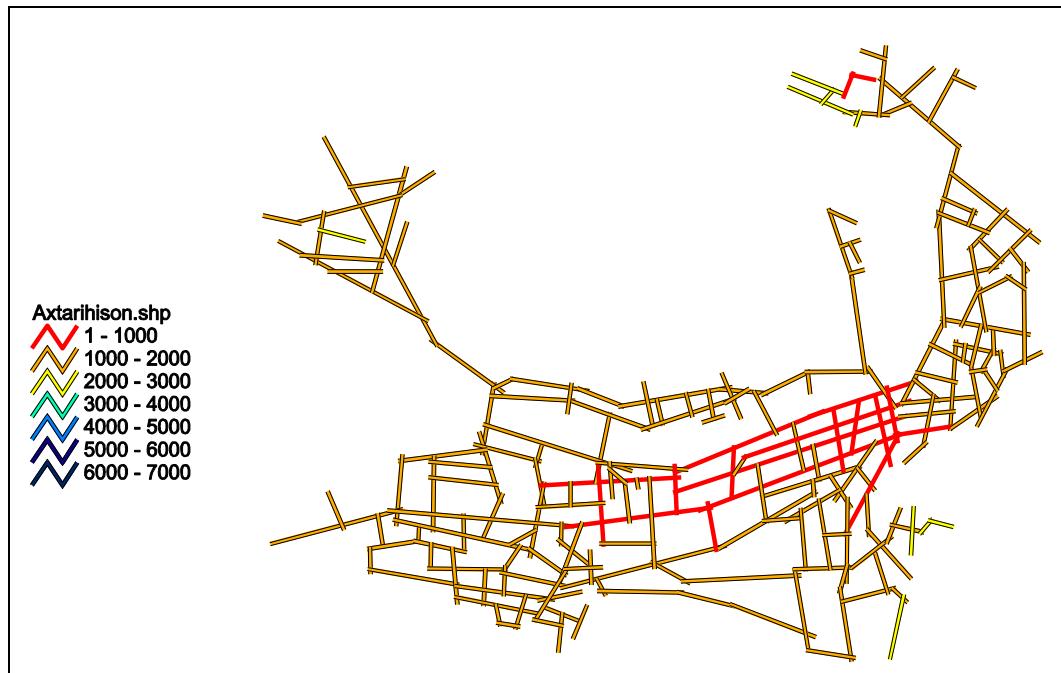
1982 yılı

Şekil 4 17: 1523 yılı nda ve 1982 yılı nda sokak bağ antıları

Bir sokağın ya da bir aksiyel doğrunun entegrasyon değeri nin yüksek çıkması, kentsel dokunun etkisiyle buranın daha çok kullanılan bir mekan olduğunu göstermektedir. Peki, kent nüfusu sabit düşünülüğünde, kentin ortalaması entegrasyon değeri nin artması şehirde neleri değiştirir?

Kentin ortalama entegrasyon değeri nin artması kent mekânlarının birbirleriyle ilişkilerinde derinliğin azalması ve mekânların daha sıkı olarak biçimlenmesi demektir. Derinliğin artması birbirinden kopuk kent mekânları anlamına gelirken, “sıkı” bir mekândan değeri ne ulaşımı daha kolay kılmaktadır. Nüfus sabit olarak düşünüldüğünde, entegrasyon çekirdeğinin dar bir alanı kapsaması bu alanların yoğun olarak kullanıldığını gösterirken, daha geniş bir alanı kapsayan entegrasyon çekirdeği kullanım alanını artırarak, şehrin daha dengeli bir yapıda olmasını sağlamaktadır.

Şekil 4. 18 de 1523 yılı, şekil 4. 19 da ise 1982 yılı derinlik haritası görülmektedir. Haritada kırmızı renk en sık mekamları ifade etmekte, sıcak renklere soğuk renklere doğru yaklaşıldıkça derinlik artmakta ve koyu mavi tonu en “derin” mekamları göstermektedir. Lejant değerleri iki haritada da aynı değerleri taşıdığından sistemin derinliğinin zaman içerisinde ne kadar arttığı anlaşılmaktadır. Eski haritada derinlik genellikle 1-2000 arası değerlerdirken, 1982 senesinde 2000’in üzerinde değerler taşımaktadır. Bu da demektir ki; 1523 yılında şehrin dokusu daha sürekli bir yapıdadır, kent daha kolay ulaşılabilir mekamlara sahiptir.

Şekil 4.18: 1523 yılı derinlik haritası (harita Arcview programı Axwoman uzantısı kullanılarak elde edilmiştir.)

Şekil 4.19: 1982 yılı deri rik haritası (harita Arcview programı Axwoma uzantısı kullanılarak düzenlenmiştir.)

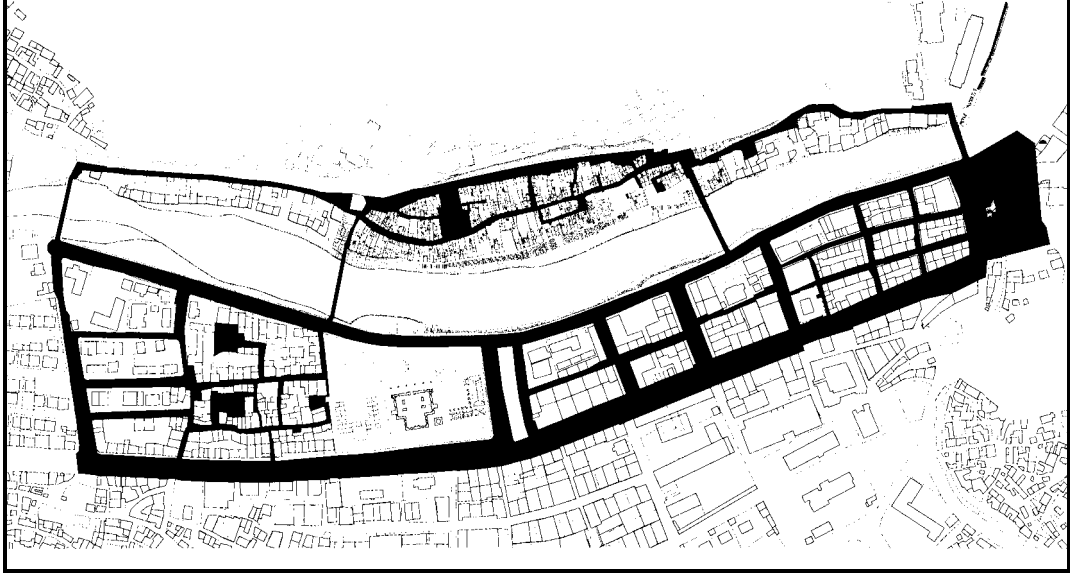
4.3. AMASYA'DA BULUNAN ÜÇ FARKLI DOKUNUN SENTAKTİK DEĞERLERİ

Kent dokularında gözlemlenebilen farklılıkların (doku ne kadar gri de yakın, ne kadar deforme olmuş, ne kadar dağılımı gibi), mekansal düzeniyle sayısal ifadeleri bulunabilmektedir. Bu da dokuların objektif olarak kıyaslanabilmelerini sağlayacak bir veri olmaktadır.

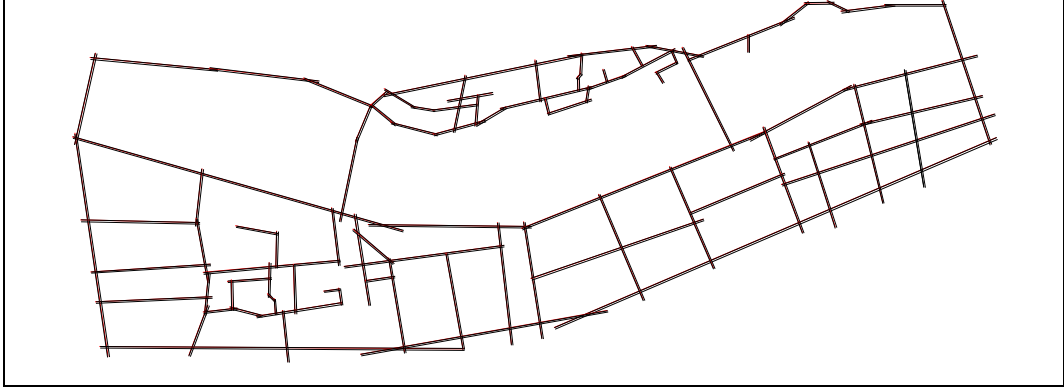
Kubat'ın Anadolulu kale şehirlerinin morfolojik özellikleri inceleyen çalışmada; inceleme için seçilmiş tüm şehirler savunma amacıyla şehrin hakim bölgeğinde kurulmuş kale içi yerleşmeleridir. Çalışmada Ankara, Antalya, Bursa, Niğde, Trabzon, Diyarbakır, İzmit, Erzurum ve Urfa şehirleri olmak üzere 9 Anadolulu kale şehri; Cassin kasabası, Güney İtalya'da yer alan Ortaçağ kale şehri Gasterri no gibi değişik kültürlerle karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak görülmüştür ki; sosyal açıdan ortak bir topluma ait olan bu 9 Anadolulu şehir, iklim ve topografya gibi açılardan birbirinden farklı özelliklere sahip olmalarına rağmen ortak bir morfolojik yapıya sahiptirler (Kubat, 1997).

Amasya ise bir kale içi yerleşmesi olmamasına rağmen, etrafını çeviren dağlar düşünüldüğünde doğal bir kale yerleşimi olarak düşünülebilir. Şekil 4.20'de görülen haritada siyahla boyanmış kısımler alınarak aksiyel ve konveks mekan haritası çıkarılmış; (Şekil 4.21 ve 4.22) sentaktik değerleri hesaplanmıştır (Tablo 4.1). Tabloda gri ve konveks deformasyonu değerlerine baktığımızda gerçekten de Roma döneminden kalma gri dal bir yapıya sahip olan İzmit'in 1.590 değeriyle en düşük deformasyon değeri ne; 12.727 değeriyle Ankara'da incelenen alanı ise en yüksek deformasyon değeri ne sahip olduğunu görmekteyiz. Amasya ise diğer şehirlerle

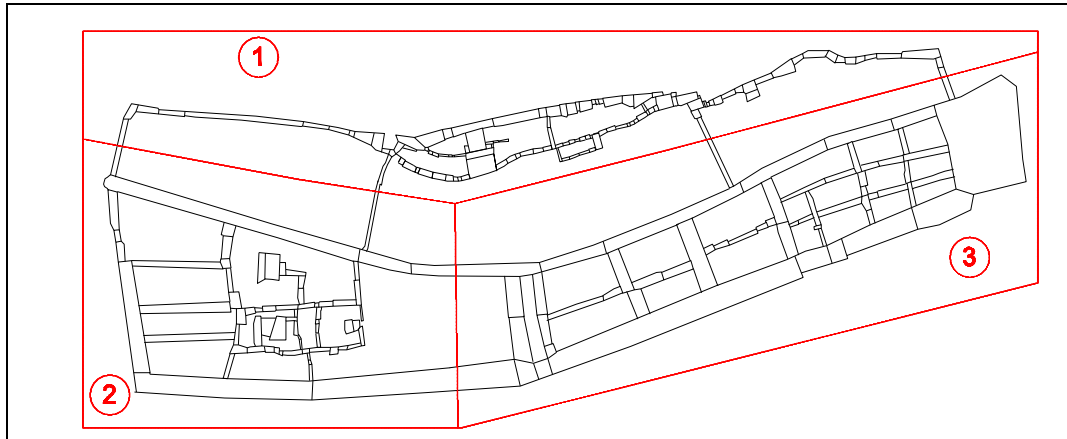
kıyaslandığında diğer değerlerde olduğu gibi konveks deformasyon değeri de 5.975 değeriyle ortada bir sırada yer almaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki; Amasya homjen bir kentsel dokuya sahip değildir. İncelenen alanda birbirinden farklı 3 kentsel doku gözlenmektedir (konveks mekan haritası üzerinde bu üç doku gösterilmektedir.).

Şekil 4.20: Amasya merkez, açık mekan haritası

Şekil 4.21: Amasya merkez, aksiyel mekan haritası

Şekil 4.22: Amasya merkez, konveks mekan haritası

Tablo 4.1: Amasya ve 9 Anadölu Kal e Şehri ri n sent aktik değeri

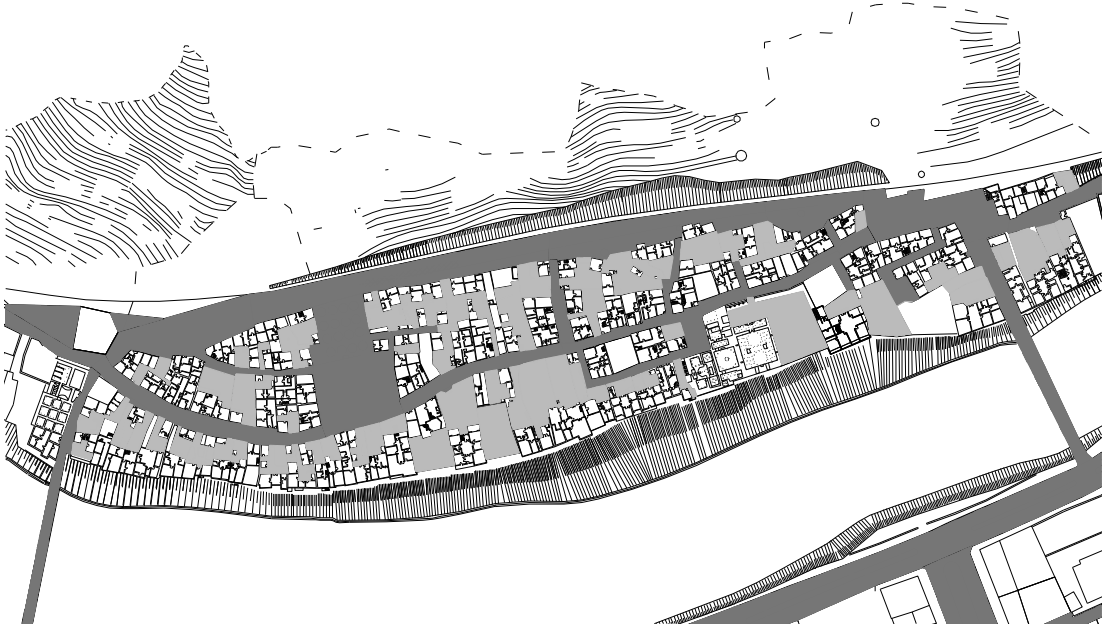
	Amasya	Ankara	Antalya	Bursa	Diyarbakır	Erzurum	Izmir	Niğde	Trabzon	Urfa
konveks mekan sayısı	239	140	352	410	249	202	105	180	159	349
aksiyeli doğru sayısı	96	52	191	241	120	91	73	81	69	230
bi na sayısı	476	283	743	721	1225	259	1732	419	407	298
ada sayısı	40	11	84	58	106	33	66	20	21	45
konveksli keilgli değeri										
konveks bđ ünme		0.4947	0.4738	0.5687	0.2033	0.7799	0.0606	0.4296	0.3907	1.171
gri d konveks def or masyonu	5.975	12.727	4.190	7.069	2.349	6.121	1.590	9.000	7.571	7.755
gri d konvekslik	0.2244	0.1331	0.2936	0.1811	0.5124	0.2252	0.7928	0.1664	0.1960	0.1702
konveks hal kalılık	0.0845	0.0400	0.1202	0.712	0.2150	0.0827	0.3220	0.0563	0.0671	0.0649
aksiyeli keilgli değeri										
aksiyeli bđ ünme	0.2016	0.1837	0.2571	0.3343	0.0980	0.3514	0.0421	0.1933	0.1695	0.7718
konveks mekanları n aksiyeli entegrasyonu	0.4016	0.3714	0.5426	0.5878	0.4819	0.4505	0.6952	0.4500	0.4340	0.6590
gri d aksiyelik	0.1525	0.1660	0.1064	0.0715	0.1883	0.1482	0.2500	0.1351	0.1618	0.0670
aksiyeli hal kalılık	0.2139	0.1111	0.2228	0.1216	0.4511	0.1864	0.4681	0.1274	0.1579	0.0989

Bu 3 dokuyu ayrı ayrı d e d i ğ mızda, ar d arındaki fark daha i yi arı aşıl maktadır. (tablo 4.2) Tabloda (1) sayısı ile ifade edilen Hatuniye mahallesi organik bir yapıya sahiptir. Külliye'nin sağ tarafında kalan ve (3) ile gösterilen kısmi segriden yakını özellikler taşı maktadır. Külliye'nin sol tarafında kalan kısım (2) ise bu iki dokunun arasında değeri taşı maktadır. Ede edilen sentaktik değeri e bakıldığında bu gözlenheri n sayısal d arak değeri görülmektedir. Daha önce 5.975 d arak bulunan gri d n konveks def or masyonu, dokuları ayrı ayrı incele d i ğ nde birbirinden d ukça farklı değeri taşı maktadır.

Tablo 4.2: İncelen d anda bulunan üç farklı dokunun sentaktik değeri

	1	2	3
konveks mekan sayısı	114	63	55
aksiyeli doğru sayısı	41	26	20
bi na sayısı	136	168	169
ada sayısı	11	9	19
konveksli keilgli değeri			
konveks bđ ünme		0.3750	0.3254
gri d konveks def or masyonu	10.363	7.000	2.894
gri d konvekslik	0.1634	0.2539	0.5221
konveks hal kalılık	0.0493	0.0743	0.1809
aksiyeli keilgli değeri			
aksiyeli bđ ünme	0.3014	0.1547	0.1183
konveks mekanları n aksiyeli entegrasyonu	0.3596	0.4126	0.3636
gri d aksiyelik	0.2105	0.3076	0.5358
aksiyeli hal kalılık	0.1428	0.1914	0.5428

Grid konveks defor masyonu değeri 10.363 çıkan Hatunıye mahallesi'nin organik sokak dokusunun daha net anlaşılabilirdi; açık mekamlarının taranmış olduğu haritası şekil 4.23 de görülmektedir (sokaklar koyu griye, avlu ve bahçeler ise açık griye boyanmıştır.). Şekil 4.24 de mahallenin Harşene Dağı'ndan çekilmiş bir fotoğraflı; şekil 4.25 de ise maket fotoğraflı bulunmaktadır.

Şekil 4.23: Hatunıye mahallesi planı (rdöveler nımar A K Yalçır'dan alınmıştır. Çizim G Atıröz ve F. Sarı tarafından Şehırsel Tasarım Projesi için hazırlanmıştır.)

şekil 4.24: Harşene Dağı'ndan Hatunıye mahallesi ne bakış

şekil 4.25: Hatunıye mahallesi maket fotoğraflı

4.4 AMASYA'DA BİR KENTSEL TASARIM PROJESİNİN BELİRLENMESİ

Burada mekansal dizin analizleri yapılmadan tasarlanmış bir projeye alınarak; projenin entegrasyon haritası çıkartılacak ve projede alınan kararların şehirde ne gibi etkilere sebep olduğu mekansal dizin yöntemiyle araştırılacaktır. Tezde projenin ele alınmasındaki amaç; mekansal dizin analizleri yapılmadan tasarlanmış bir projeye mekansal dizin analizlerinin neler katabileceğini araştırmaktır. Bu yüzden incelenen proje “sonuç proje” olarak değil de bir tür analiz olarak görülmelidir.

4.4.1 PROJENİN HEDEFLERİ VE PROJEDE YAPILANLAR

- Projenin öncelikli hedefi kentin önemli tarihi mekânlarını birleştiren bir yaya aksı yaratmaktır. Bu aksta yer aldığı düşünülen mekânlar şunlardır:

1. Hatunîye mahallesi
2. Yıldırım Beyazıt Külliyesi
3. Kapalıçarşı- Taşhan- Burmalı Minare camisi
4. Gümüşü camisi

Bu amaçla projede;

- 1) Hatunîye mahallesi yayalaştırılmış; sadece, mahalle dokusunun içerisine girmeden arkadan döşenen, bir servis yolu düşünülmüştür.
- 2) Yeşilirmak'a paralel olarak gelişen Ziya Paşa caddesinin Yıldırım Beyazıt Külliyesi'nden başlayarak meydana kadar olan kısmı yayalaştırılmış; ve burada bir “tramvay hattı” düşünülmüştür. Bu hat üzerinde yer alan binaların alt katlarına kafe-restaurant gibi işlevler verilmesi planlanmış; ayrıca bir de bisiklet yolu düşünülmüştür.
- 3) Burmalı Minare Camisi- Taşhan- Kapalıçarşı aksının yayalaştırılan alanla ilişkisi düşünülmüş; caminin arkasında yer alan antarması alan düzenlenmiştir. Bu akstan bölgenin en önemli kitlik emarlarından Kral Kaya mezarları görünmektedir (Şekil 4.26).

Şekil 4.26: Burmalı Minare Camisi- Taşhan- Kapalıçarşı aksı

- Şehrin ortasından geçen şehirler arası yd, zaten Yeşilirmak'ın bđ düğü Amasya'yı, tekrar bđ mekte ve yaya ulaşımını zorlaştırmaktadır. Bu yd mümkünse şehrin dışında bir noktadan geçirilmeli; mümkün değilse yeşillendirilmeli ve yaya kullanımına daha uygun hale getirilmelidir (Prj ede çevreydunun yerinin şehrin dışından geçirilemediği varsayılmıştır.).
- Amasya M Ö 5000'lerden bugüne değışik kültürlerin yaşadığı ve eserler bıraktığı bir şehrimizdir. Son yıllarda oldukça popüler hale gelen, Türkiye'de ve hatta yurtdışında adını duyuran Amasya'da şehir halkının ve başka şehirlerden gelen kullanıcıların yararlanabileceği bir "kültür merkezi" bulunmamaktadır. Şehirde bir kültür merkezi planlamak ve nereye konumlanacağını belirlemek prj erin amaçlarından biridir.

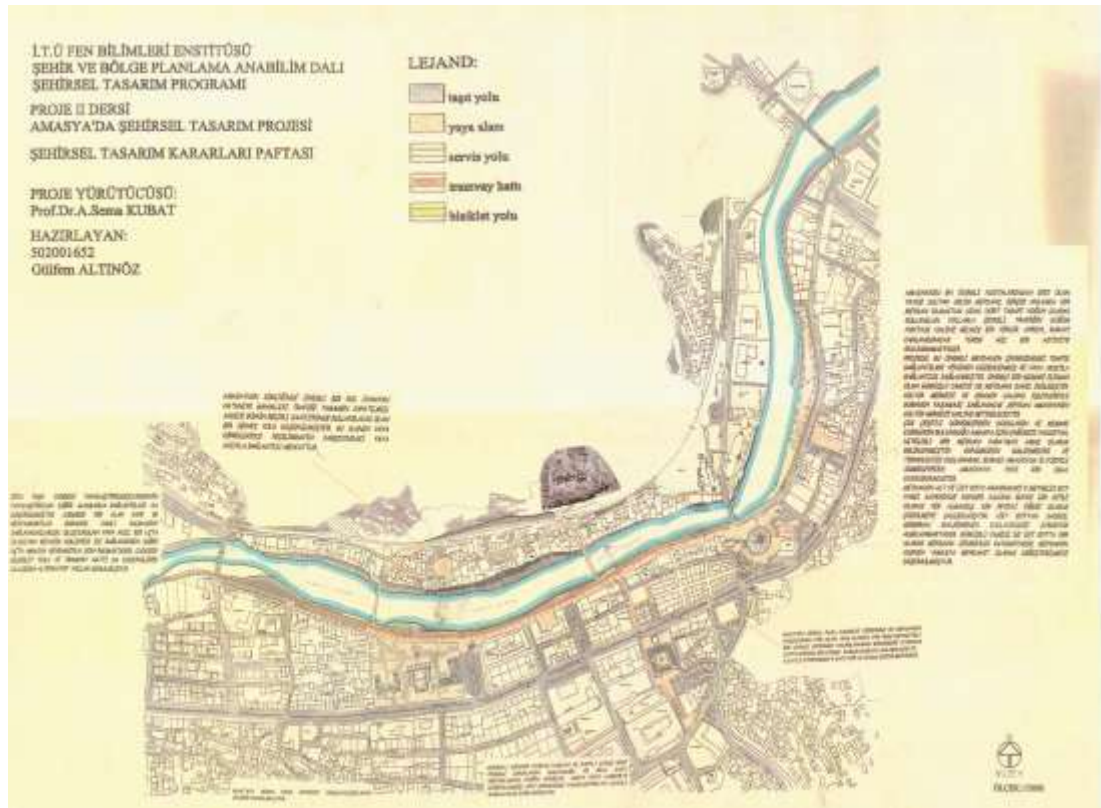
Şehir incelendiğinde, Gümüşlü Camisi'nin önünde yer alan Yavuz Sultan Selim meydanının kültür merkezi için uygun bir mekandığı düşünülmüştür (şekil 4.27). Meydanın yaya aksıyla bağlantısı mevcuttur. Fakat burada yer alacak olan binaya ağır bir kütle şeklinde değil; bir peyzaj ögesi görünümünde olmalıdır.

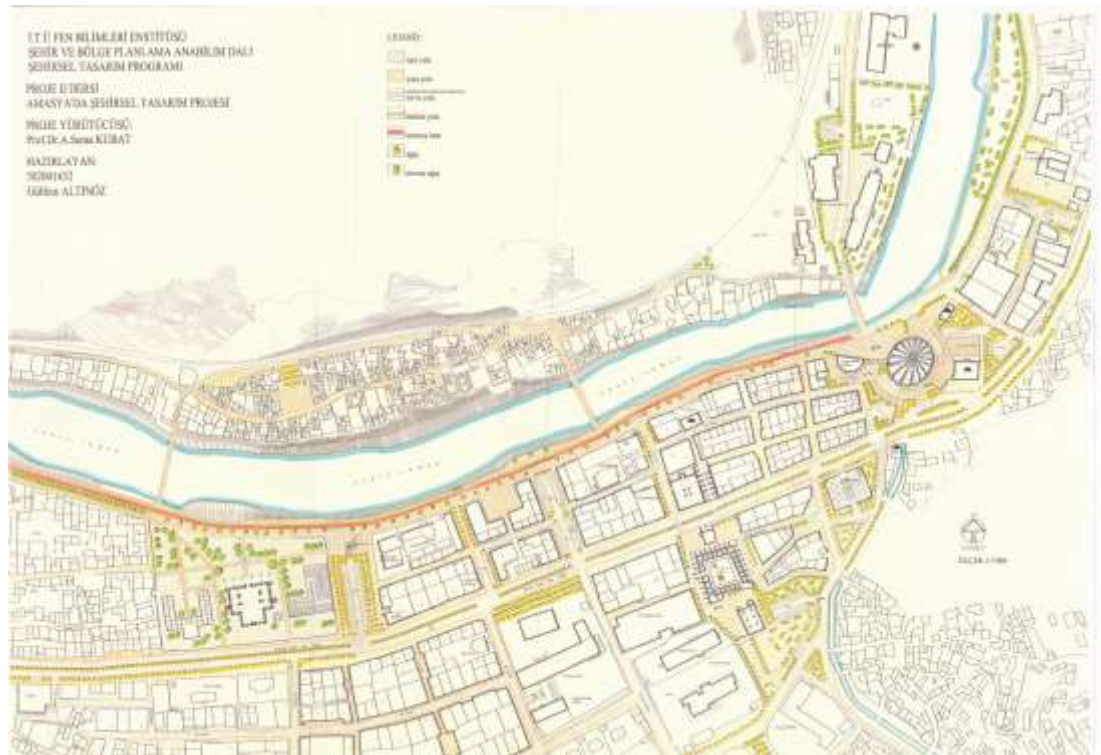
Şekil 4.27: önerilen kültür merkezinin konumunun fotoğraflar üzerinde gösterimi (fotoğraflar: amasya-bld.gov.tr)

- İki dağın arasındaki vadeli neer bir şekilde gelişmiş olan Amasya'nın doğal ve yapay ayrılmaları bđ ünmüş bir şehir olduğunu daha önce de belirtmiştik. Prj erin amaçlarından biri de şehir mekamlarının birbirleriyle entegrasyonlarını arttırmaktır. Bu amaçla, şehrin dokusunda, şehrin özelliklerini bozmadan yapılan değışiklerin yanı sıra iki dağ birbirine bağlayan bir teleferik hattı düşünülmüştür. Bu hattın bir ucunda kale ve Kral Kaya mezarları gibi tarihi eserler bulunmakta, diğer tarafında ise şehir manzarasının en iyi görüldüğü mekamlar bulunmaktadır. Burada az da olsa bir kaç restoran, kafe bulunmaktadır. Teleferik ve dd aysıyla artan hareketliliğinde etkisiyle bu sayının artacağı ve buradaki şehir manzarasının da seyredebileceği turistik mekamlar dabileceği düşünülmektedir.

Şekil 4.28 ve 4.29 da projeye ilişkin paftalar görülmektedir.

Şekil 4.28. Proje paftası 1

Şekil 4.29. Proje paftası 2

4.4.2 PROJENİN MEKANSAL DİZİN YÖNTEMİYLE YORUMLANMASI

Bir şehrin ya da bir sistemin mevcut hareketlilik değerleri gözlenme de tesbit edilebilirken, öneri projelerde böyle bir şansımız da bulunmaktadır. İşte, mekansal dizin yönteminin önemi burada da ortaya çıkmaktadır. Öneri projeye, mevcut durum karşılıştırılarak alanda ne tür bir değıştiğı; projenin dünü ve dumsuz yolları objektif olarak saptanabilmektedir. Şekil 4.30'da öneri projenin entegrasyon haritası görülmektedir (tederik hesaba katılmamıştır.).

Şekil 4.30: Öneri projenin entegrasyon haritası (harita Arcview programı Axwman uzantısı kullanılarak elde edilmiştir.)

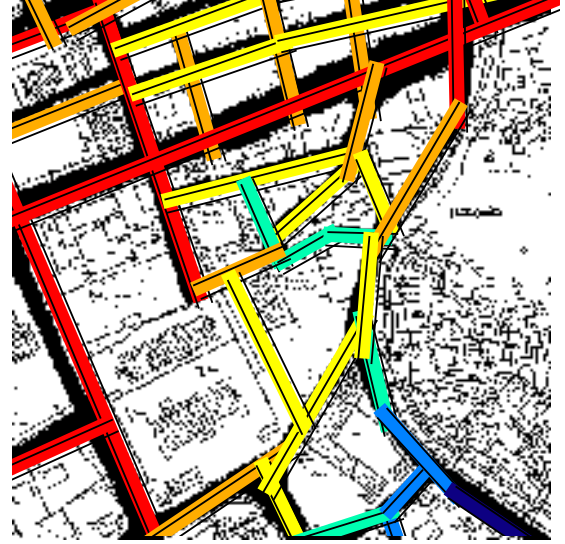
Kent dokusunda çok fazla değışiklik yapılmamıştır. Yapılan az sayıda değışiklikler entegrasyonu arttırmış olsa da, entegrasyon değerinin çok fazla değışmediği görülmektedir (mevcut durumda 0.767'den ortalama entegrasyon değeri, projede 0.7983'den oluşmuştur.).

Şekil 4.31'de, Burmalı Minare Camisi-Taşhan-Kapalıçarşı aksının bulunduğu alan, öneri projede ve mevcut durumda entegrasyon değerlerinin nasıl değıştiği görülmektedir. Burada, kent dokusunda yapılan değışiklikler entegrasyon değerlerini bir ölçüde artırmış olsa da Yabepi'nin de amaçlarından biri olan, şehrin içerisinden geçmeyen, transit bir çevreyi gerçekleştirmek, gibi radikal bir karar alınmadıkça kent dokusundaki kopuklukların giderilemeyeceği ve entegrasyonun tarihi haritada bu unan seviyeye yükseltilmeyeceği düşünülmektedir.

Her ne kadar entegrasyon haritasında çevreyi değerleri daha yüksek çıkmış olsa da, Yeşilirmak'a paralel olarak gelişen Ziya Paşa Caddesi üzerindeki binaların alt katlarının kafe-restaurant olarak işlevlendirilmesi; buranın yayalaştırılarak, cadde boyunca işleyen bir tramvay hattı düşünülmesi ve hattın kültür merkeziyle son bulması zaten yoğun olarak kullanılan caddeye daha çok insan çekecektir.

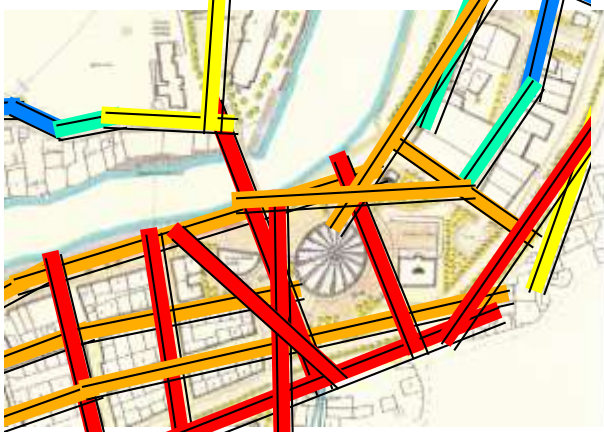
öneri projesi

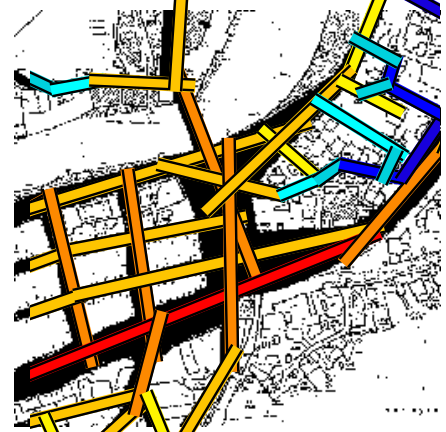
mevcut durum

Şekil 4.31: öneri projede ve mevcut durumda Burmalı Minare Camisi - Taşhan- Kapaı çarşı aksının bulunduğu alanın entegrasyon durumları

Şekil 4.32 de ise se kültür merkezi için uygun görülen Yavuz Sultan Selim meydanının öneri projede ve mevcut durumda entegrasyon durumları görülmektedir. Kültür merkezinin yeri, seçilen alanın hareketlilik düzeyi açısından uygundur. Buraya, kültür merkezi gibi kendisi de hareketlilik çeken bir işlevin getirilmesiyle meydanın daha da canlanacağı düşünülmektedir.

öneri projesi

mevcut durum

Şekil 4.32: öneri projede ve mevcut durumda kültür merkezinin bulunduğu alanın entegrasyon durumları

Kuşkusuz, kentle ilgili diğer veriler de göz önüne alındığında, projedeki uyu ya da dumsuz bir çok yönden değerlendirilebilir. Fakat tezin konusu ve yöntemini dışlayan mekansal dizin yöntemi ele alındığında ve projenin entegrasyon haritası incelendiğinde, ilk olarak bu değerlendiriler getirilebilir.

BÖLÜM 5. SONUÇLAR

Giriş kısmında da değinildiği gibi, tezin amacı, Amasya'yı biçimsel olarak analiz ederek, kentte zaman içerisinde meydana gelen değişimi saptamak ve bu değişimin kenti kullanan insanları üzerindeki etkilerinin neler dabileceğini, kentteki hareket modellerini mekansal dizin yöntemiyle irdetmektir.

Mekansal dizin yönteminde kentsel mekânlar temsili olarak ifade edilmekte; bu temsillerin matematiksel analizleri gerçekleştirilerek, mekansal düzen-hareketlilik ilişkisi ortaya konulmaktadır. Yöntemin objektif olması ve seçeneklerin sayısal olarak karşılaştırılabilirliği tasarım aşamasında ve sonrasında tasarıma yardımcı bir yöntem olması sağlanmaktadır. Son yıllarda kentsel dokunun haricinde, topografik veriler gibi, diğer verilerin de yönteme dahil edilmeye çalışıldığı bilinmektedir (Kubat ve diğer, 2001).

Amasya ise sınırlı topografyasının da etkisiyle, ülkemizdeki diğer kentlerle kıyaslandığında iyi korunmuş geleneksel dokular içeren bir kettir. Son yıllarda valilik, belediye ve kent halkının “kentsel koruma” anlamında gerçekleştirdiği çalışmalarla da katkı çekmektedir.

Yapılan biçimsel analizlerde Amasya 3 farklı şekilde ele alınmıştır:

1) 1982 ve 1523 yılı entegrasyon haritalarının karşılaştırılması

Yapılan biçimsel analizlerde, kentte incedenen alanın, 1982 ve 1523 yılı entegrasyon haritaları karşılaştırılmış ve 1523 yılı entegrasyon değerlerinin çok daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunda sonradan yapılan ve kenti içerisinden geçerek kenti belden çevreye dokunun payı büyüktür. Kentteki sokak bağantılarının eskisi gibi sürekli yapıda olması da bunun diğer bir nederidir. Zaman içerisinde kentte entegrasyonun azalması derinliğin arttığı anlamına gelmekte; artan derinlik de birbirinden kopuk kent mekânlarını ifade etmektedir.

2) Kentsel dokunun sentaktik değerlerinin bulunması

Kent dokularında gözlemlenebilen farklılıkların (doku ne kadar gri de yakın, ne kadar deforme olmuş, ne kadar dağılımlı gibi), mekansal dizin yöntemiyle sayısal ifadeleri bulunabilmektedir. Bu da dokunun objektif olarak kıyaslanabilirliğini sağlayacak bir veridir. Tezde, Amasya'da bulunan üç farklı doku ele alınarak sayısal

değerleri bulunmuştur. Bu değerler, çok farklı kültürlere ev sahipliği yapmış Amasya'nın ne kadar farklı türde dokuları sahip olduğunu da sayısal olarak bir kanıttır. Hesaplanan değerlerle başka kentlerin değerlerini sayısal olarak karşılaştırarak; incelenen alanın hangi döneme ait izler taşıdığını araştırmak da mümkün olmaktadır. Bu üç farklı dokudan, organik bir yapıya sahip olan Hatuniye mahallesi'nin bir Osmanlı mahallesi olduğu bilinmektedir. Peki, gri de daha yakın bir yapıya sahip olan kısmın Roma döneminden izler taşıdığı söylenebilir mi? Bu değerlerin daha detaylı incelenmesi ve Roma dönemine ait olduğu bilinen başka dokularla karşılaştırılmasıyla bu gibi sorulara cevap verilebilmektedir.

3) Amasya'da bir kentsel tasarım projesi'nin mekansal dizin yöntemiyle incelenmesi

Yöntemle sınırlanabilen diğer bir konu ise kentsel tasarım projelerinde alınan kararların istenilen hareketlilik düzeyi açısından uygun olup olmadığıdır. Tezde, Amasya'da yapılmış bir kentsel tasarım projesi ele alınarak; entegrasyon haritası çıkarılmış; ve projede alınan kararlar hareketlilik açısından sorgulanmıştır.

Proje'nin entegrasyon değerlerine bakıldığında, önerilen kültür merkezi'nin konumlandığı alanın kentsel dokunun etkisiyle çok kullanılan bir mekan olduğu görülmüş; kültür merkezi gibi kendisi de hareketlilik yaratan bir işlevin getirilmesiyle alandaki hareketliliğin daha da artacağı düşünülmüştür. Bu nedenle, kültür merkezi'nin hareketlilik açısından uygun bir alanda konumlandığı söylenebilmektedir.

Projede kent dokusunda yapılan değişikliklerin kentin entegrasyon değerlerini bir ölçüde artırdığı da saptanmıştır. Fakat, şehrin içerisinden geçmeyen, transit bir çevreyi de gerçekleştirmek, gibi radikal bir karar alınmadıkça kent dokusundaki kopuklukların giderilemeyeceği ve entegrasyonun tarihi haritada bulunan seviyeye yükseltilmeyeceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Amasya örneğinde de görüldüğü gibi hızlı ve kontroldüz bir biçimde gelişen yeni yapılaşmanın etkisiyle Türk kenti dokularına ait örneklerin giderek yok olduğu söylenebilir. Tarihi binalarla çelişen betonarme ve yüksek katlı yapılaşmaların kentte göze görünür etkilerinin yanı sıra, bu binaların oluşturduğu kentsel alanların, tarihi dokunun içerisinden geçirilen caddelerin mekansal dizin yöntemiyle saptandığı gibi kentsel dokuların bütünlüğüne zarar veren ve hemen fark edilemeyen etkileri de mevcuttur. Tasarımların, yaptıkları tasarımların ne gibi sonuçlar doğurabileceğini tahmin edememesi, gelişigüzel, bilinçsiz tasarımlar hem yeni yerleşimyeri, insanların içinde bulunmak, yaşamak istemedikleri mekanlar haline getirmekle hem de geleneksel çevrelere zarar vermektedir.

Bu nedenle, kltrl srekliliğin sağlanması ve kent ki mhiğinin korunması için kentsel dokular analiz edilmeli, daha önce yapılan tasarımların sonuğları incelenmeli, tasarımların ne gibi sonuçlar doğurabileceği önceden araştırılmalı ve bütün bu bilgiler bir araya getirilerek herkesin yararlanabileceği geniş bir bilgi tabanı duşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Arı, M K,** 1998. Türk Kenti, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- Bertram C,** 1993. Amasya, *Aritekt*, sayı **406**, 90-104
- Clark, P,** 2000. Changing the face of the world, www.spacesyntax.com
- Cengizkan, A ve Soğancı, M,** 1998. Bir Kent Mekanına Dydetik Bakışlar, *Arredamento Mimarlık*, **108**, 77-85
- Doğanbaş, M,** 1996. Amasya Evleri, Doğu matbaacılık, Ankara
- Dursun, P,** 2002. Trabzon kentsel dokusunda morfolojik analiz, Doktora Tezi, İ. T. Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Gabriel, A,** 1931. Monuments Turc d Anatolie (C2 Amasya, Tokat, Sivas), Paris
- Hillier, B,** 1996. Space is the Machine, Cambridge University Press
- Hillier, B,** 1999a. The hidden geometry of deformed grid or, why space syntax works, when it looks as though it shouldn't, *Environment and Planning B: Planning and Design*, volume **26**, 163-169
- Hillier, B,** 1999b. The Common Language of Space, www.spacesyntax.com Space Syntax Laboratory Publications, Bartlett School of Graduate Studies, UCL, UK
- Hillier, B ve Hanson, J.,** 1984. The Social Logic of Space, Cambridge University Press, Cambridge
- Hillier, B, Penn, A, Hanson, J, Gräjewski, T., Xu, J.,** 1993. Natural movement: or, configuration and attraction in urban pedestrian movement, *Environment and Planning B: Planning and Design*, volume **20**, 29-66
- Karqvist, B,** 1993. A Space Syntax Glossary, *Nordic Journal of Architectural Research*, **2**, 11-12
- Kostof, S,** 1991. The city shaped: urban patterns and meanings through history, Little Brown and Co., Boston
- Kuban, D,** 1975. Sanat Tarihinin Sorunları, Çağdaş yayıncılık, İstanbul
- Kubat A S ve Dökmeci, V,** 1994. Anadlı Kale Şehirlerinin Morfolojik Analizleri: Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, İzmit, Niğde, Trabzon, Urfa kale şehirlerinden örnekler, İ. T. Ü Araştırma Fonu Projesi, İstanbul
- Kubat, A S,** 1997. The morphological characteristics of Anatolian fortified towns, *Environment and Planning B: Planning and Design*, volume **24**, 95-123

Kubat A S, Asanli, Y., Kitagawa K, Shinichi, I., 2001. Extension of space syntactic idea to three-dimensional surface and its application to the historical part of Istanbul, An International Symposium of the Islamic Area Studies Project, The Kazusa Ark, Kisarazu, Chiba, Japan, October 5-8

Kubat, A S, 2001. The Effects of Natural Movement on the Spatial Configuration of Istanbul's Historical Peninsula, edra 32nd Annual Conference of the Environmental Design Research Association, Proceedings, Edinburgh, İskoçya

Kubat, A S, Eyüboğlu, E, Ertekin Ö, 2003. Space Syntax modelinin kentsel dönüşüm projelerinde kullanılması için Galata Kulesi çevresi ve Hendek caddesinin yeri den geliştirilmesi, yeri birleşev yüklenerek şehirselleştirme kazandırılması pilot çalışması, 1. aşama raporu, T.C İstanbul Büyükşehir Belediyesi Emlak İstimlak Daire Başkanlığı Yerleşmeler ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü

Kuzucular, K, 1994. Amasya kentinin fiziksel yapısının tarihsel gelişimi, Doktora Tezi, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Madani pour, A, 1999. Why are the design and development of public spaces significant for cities? Environment and Planning B: Planning and Design, volume **34**, 879-891

Majör, M D, ve Stonor, T., 1997. Designing for Context: the use of "space syntax" as an interactive design tool in urban developments, www.spacesyntax.org. Space Syntax Laboratory Publications, Bartlett School of Graduate Studies, UCL

Majör, M D Stonor, T, Penn, A ve Hillier, B, 1997. Housing Design and the Virtual Community, 19th International Making Cities Livable Conference- Children and Youth in the City Proceedings, Charlston, 9-13

Meşhur, M Ç, 2001. Tarihi Çevrelerin Yaşatılması Adına Umutların Yeşerdiği Kent: Amasya, Arkekt, Kasım 2001, İstanbul

Ocak, M, 1998 Urban Identity: The Case of Amasya in Turkey, European Spatial Research and Policy. Vol: **5** No: 2, 81-91

Oktay, D, 1999. Kentsel ortak mekânların niteliği ve kent yaşamındaki rolü, Yapı dergisi, **207**

Özdeş, G, 1990. Şehirliğin Evrimi, yayımlanmamış ders notları

Penn A ve Vaughan, L, 1995. Pedestrian movement and spatial design, Passenger Terminal Annual, 122-125

Peponiş, J, Hajirizadeh, E, Livieratos, C ve Fatouros, D A, 1989. The spatial core of urban culture, Ekistics **56**, 334-335

Porter, T, 1995. Prague Art and History, Flow East Limited, Prague

Space Syntax Ltd 1999. Margate Historic Core: report on the space syntax study, Space Syntax Laboratory, The Bartlett School of Graduate Studies, UCL, UK

Stonor, T, 1998. Space Syntax: interdisciplinary design, www.spacesyntax.com. Space Syntax Laboratory Publications, Bartlett School of Graduate Studies, UCL, UK

Tayla, H., 1977. Türk Evi, Sanat dergisi, sayı 6, 68-76, Kültür Bakanlığı yayınları

web.boun.edu.tr/~edips99/amasya.html

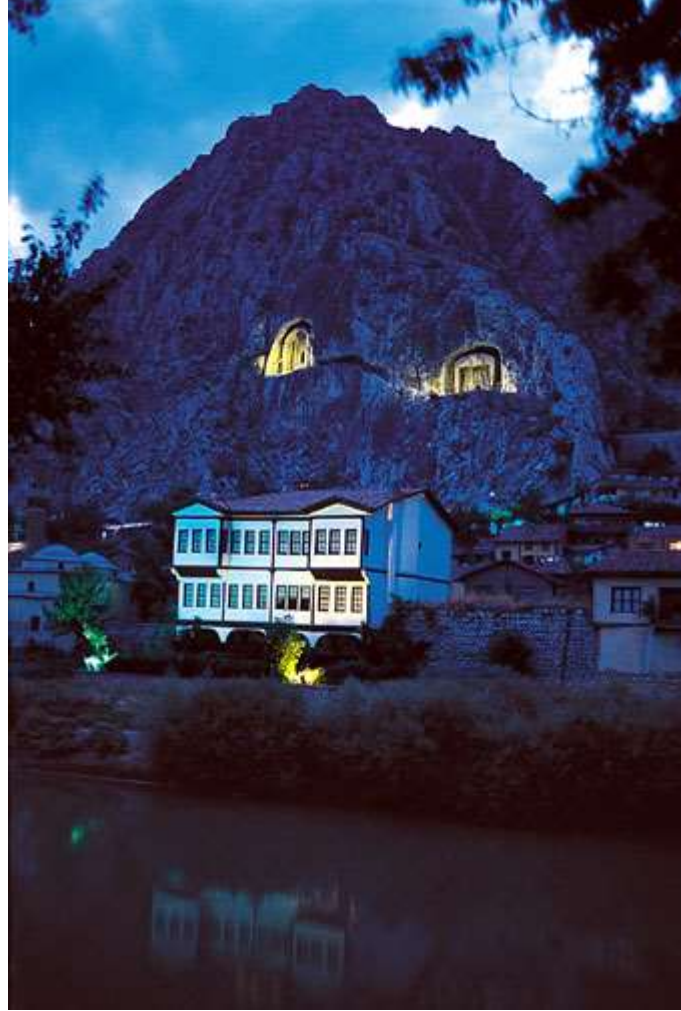
www.amasya.gov.tr

www.amasya-bld.gov.tr

www.spacesyntax.com

www.spacesyntax.org

www.kultur.gov.tr

EK

HATUNİ YE MAHALLESİ, YEŞİLİ RMAK A BAKAN Bİ NALAR N CEPHELERİ

(Cepheler, Şehirsel Tasarım dersi için Prof. Dr. A Sema Kubat danışmanlığında G Altı nöz ve K Shi shi do tarafından hazırlanmıştır.)

ÖZGEÇMİŞ

Gülfem Atınöz, 28 Mart 1978'de Ankara'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara Yükseliş Kd'j'i'nde tamamladı. 1995 yılında girdiği İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden 1999'da mezun oldu. 2000 yılında İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehirsel Tasarım programında yüksek lisans öğrenimine başladı.